

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Básník, který věřil ideálům. Vztah Viktora Dyka k fašismu

The poet who believed in noble thoughts. The mental attitude of Viktor Dyk
toward fascism

Bc. Nicola Vopatová

Vedoucí práce: PhDr. Petr Koura, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: N ČJ–D (7504T215, 7504T216)

2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Básník, který věřil ideálům. Vztah Viktora Dyky k fašismu* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 12. 7. 2021

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce. Dále také své rodině, která mne po celou dobu studia podporovala.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vztahem Viktora Dyka (básníka, prozaika a politika) k fašismu. Záměrem této práce je poskytnout vhled do vývoje jeho myšlení, vymezit důležité dějinné okamžiky, které jej ovlivnily, a na základě toho rekonstruovat jeho politický názor. Těmito důležitými okamžiky jsou především prosincové události roku 1897 a první světová válka, pád habsburské monarchie a vznik Československé republiky (1914–1918). Z hlediska formování jeho vztahu k fašismu je důležitý ještě rok 1922, kdy v Československu vznikala první fašistická uskupení. Cílem práce je zhodnotit, zda Viktor Dyk inklinoval k fašismu.

Aby bylo možné zkoumat Dykův vztah k fašismu, je první část práce věnována definování fašismu. Následně jsou stanoveny základní principy, na kterých fašismus stojí. Krátká kapitola se věnuje vyobrazení Dykova života, což je důležité vzhledem k tomu, aby byl pochopen jeho světonázor. Cílem druhé části práce je analyzovat Dykův postoj k principům fašismu, které jsou vymezeny v první části. K analýze byly využity Dykovy básně, politické projevy, novinové články či jeho prozaická díla. V rámci tří pro fašismus zásadních principů (vůdce, stát, nacionalismus) jsou analyzovány i motivy, na základě kterých se Dykův názor na uvedené principy formuje. Po této analýze následují Dykova vyjádření k fašismu a závěrečné hodnocení, jestli se Dyk svým myšlením k fašismu blížil, nebo ne.

Klíčová slova

Viktor Dyk, fašismus, integrální nacionalismus, politik, Národní demokracie, demokracie, stát, vůdce, Československá republika

Abstract

This diploma thesis will study the mental attitude of Viktor Dyk (poet, prose writer, and politician) to fascism. The aim of this thesis is to understand the development of his thinking, identify the key historic moments that shaped him, and in doing so, reconstruct his political opinion. Those historic moments are most importantly the events of December 1918, the first world war, the fall of the Habsburg monarchy and the creation of the Czechoslovakian republic (1918–1945). The year 1922 (in which the first fascist groups in Czechoslovakia were created) was crucial for the shaping of his relationship to fascism. The goal of this work is to evaluate, whether Viktor Dyk leaned towards fascism or not.

To allow us to study Dyk's relationship to fascism, the first part is dedicated to defining fascism. Afterwards we define the basic principles on which fascism stands. A short chapter is dedicated to Dyk's life, which is important to understand his worldview. The objective of the second part is to analyse Dyk's position on the fascist principles, which were defined in the first part. For this analysis, Dyk's poems, political speeches, journal articles and his prosaic works were used. In the framework of the three principles of fascism (leader, state, and nationalism) are also analysed the motives, which are essential to the forming of Dyk's opinion about those principles. After this analysis follows a final assessment, whether Dyk's thinking tended towards fascism.

Key words

Viktor Dyk, fascism, integral nationalism, politician, National democratic party, democracy, state, leader, Czechoslovakian republic

OBSAH

1	ÚVOD	13
2	METODOLOGIE	14
3	FAŠISMUS	15
3.1	PROBLEMATIKA UŽÍVÁNÍ POJMU FAŠISMUS	15
3.2	GENEZE POJMU FAŠISMUS	16
3.3	FAŠISMUS JAKO POLITICKÉ HNUTÍ	16
3.4	FAŠISMUS JAKO POLITICKÁ IDEOLOGIE	17
3.5	DEFINICE FAŠISMU	20
3.5.1	<i>Ernst Nolte</i>	21
3.5.2	<i>Noël O'Sullivan</i>	22
3.5.3	<i>Robert Paxton</i>	23
3.5.4	<i>Roger Griffin</i>	24
3.5.5	<i>Milan Nakonečný</i>	25
3.6	PRINCIPY FAŠISMU	27
3.6.1	<i>Vůdce</i>	27
3.6.2	<i>Totalitní stát a korporativismus</i>	28
3.6.3	<i>Ultranacionalismus a boj</i>	29
3.6.4	<i>Antiracionalismus a emoce</i>	29
3.7	ČESKÝ FAŠISMUS A JEHO SPECIFIKA	30
4	VIKTOR DYK	33
5	VZTAH VIKTORA DYKA K FAŠISMU	39
5.1	INTEGRÁLNÍ NACIONALISMUS	39
5.1.1	<i>Antiněmectví</i>	40
5.1.2	<i>Antidynastičnost</i>	46
5.1.3	<i>Povaha českého národa</i>	47
5.1.4	<i>Racionální nebo iracionální nacionalismus?</i>	52
5.1.5	<i>Šovinismus neboli militantní nacionalismus</i>	53
5.2	STÁT	56
5.3	VŮDCE	62
5.3.1	<i>Vztah Viktora Dyka k Tomáši Garriguu Masarykovi</i>	62
5.3.2	<i>Autoritativní vůdce</i>	66
5.4	ANTISEMITISMUS.....	67
5.5	HODNOCENÍ FAŠISMU VIKTOREM DYKEM	69
5.6	ZÁVĚREČNÉ BILANCOVÁNÍ DYKOVA VZTAHU K FAŠISMU	74
6	ZÁVĚR	75
7	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	77
7.1	LITERATURA.....	77
7.2	ZKOUMANÉ DÍLO VIKTORA DYKA	78
7.3	INTERNETOVÉ ZDROJE	79
8	SEZNAM PŘÍLOH	I
8.1	PŘÍLOHA Č. 1	I
8.2	PŘÍLOHA Č. 2	III

1 Úvod

Ke studiu tématu vztahu Viktora Dyka k fašismu jsem dospěla na základě zjištění, že přispěl dvěma články do fašistického časopisu Vlajka. Zajímalo mne, co ho k tomu vedlo. Viktor Dyk je považován za významného českého básníka, který zemřel předčasně (v roce 1931, tedy před druhou světovou válkou), a tak se nedožil doby, kdy fašismus dosáhl svého vrcholu. Zajímalo mě, jaký vztah měl k prvním vznikajícím fašistickým hnutím a vůbec k fašistické ideologii. V této diplomové práci tedy budu zjišťovat, co Viktor Dyk soudil o fašismu, jak se k fašismu vyjadřoval, případně zda s fašisty sympatizoval.

Analýzu Dykova myšlení provedu na základě studia jeho vzpomínek, básní, románů, politických projevů a později i publicistických článků.

Nejdříve vymezím, co si představuji pod pojmem fašismus na základě porovnání definic uznávaných teoretiků fašismu, a poté vyabstrahuji klíčové pojmy pro fašismus. Tyto dále budu hledat v Dykově díle a budu analyzovat, jaký postoj k nim zaujímal. Budu se snažit také více přiblížit, z jakých aspektů se daný postoj utvářel.

Na závěr uvedu, jak se Dyk přímo k fašismu vyjadřoval a poté zhodnotím, v čem Viktor Dyk s fašisty sympatizoval a v čem nikoli.

Cílem práce je zodpovědět tuto výzkumnou otázku: *Inklineval Viktor Dyk k fašismu?*

2 Metodologie

Z hlediska metodologie se jedná o kvalitativní výzkum a tato práce se řadí mezi osobní případové studie.¹

Na výzkumnou otázku, kterou jsme si v úvodu položili, jsme hledali odpověď v díle Viktora Dyka. Konkrétně jsme prozkoumali jeho vzpomínky, básnické sbírky, publicistické články, romány a politické projevy. Bádali jsme také v archivu v osobní korespondenci Viktora Dyka, nicméně se nám nepodařilo vyhledat žádnou novou stěžejní informaci, která by souvisela s výzkumnou otázkou. Vzhledem k objemu dat jsme pominuli studium dramatické tvorby Viktora Dyka, tam vidíme prostor pro zpřesnění našich poznatků.

Při studiu fašismu jsme se opřeli o tato základní díla zabývající se definováním a analýzou fašismu: *Anatomie fašismu* (Robert Paxton), *Fašismus ve své epoše* (Ernst Nolte), *The Nature of Fascism* (Roger Griffin), *Fašismus* (Noël O'Sullivan). Pro lepší pochopení myšlení fašistů jsme využili knihu *Český fašismus* od Milana Nakonečného, který hojně cituje jak Giovanniho Gentila, hlavního teoretika fašismu, tak Benita Mussoliniho. Při studiu tohoto materiálu musíme brát v potaz, že autor není většinou přijímán českou historickou obcí právě kvůli jeho sympatiím k fašistům, proto je třeba jeho pohled podrobovat kritické analýze.² Při studiu českého fašismu vycházíme z díla Ivo Pejčocha *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945* a Miroslava Gregoroviče *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*.

Práce je rozdělena na dvě části. První se zabývá definicí fašismu a abstrahováním hlavních motivů fašismu, které jsme vyzorovali jako společné jmenovatele děl všech zmíněných autorů. Druhá část se věnuje analýze postoje Viktora Dyka k jednotlivým principům fašismu, které jsme si určili v první části. Závěrem druhé části je zodpovězena výzkumná otázka.

---

¹ Vycházíme z členění kvalitativních studií Jana Hendla. (HENDL Jan, *Úvod do kvalitativní metodologie*, Praha: Karolinum 1997.)

² CHARVÁT Jan, *Jak ospravedlnit český fašismus*, In: A2, 9. 4. 2008 [online]. [Cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2008/15/jak-ospravedlnit-cesky-fasismus>.

3 Fašismus

3.1 Problematika užívání pojmu fašismus

Ve čtvrtek 18. února 2021 ve svém projevu na plénu Poslanecké sněmovny prohlásil pirátský poslanec Jakub Michálek následující:

„Jediný útok, který tady ve Sněmovně je, je to, že vy tady nenosíte ochranné prostředky, sedíte tam hnedka vedle nás a ohrožujete nás tak jako ve slovenském parlamentu fašisti rozšířili covid a nakazili ostatní poslance.“³

Reagoval tím na dvojici poslanců Bojka a Volného, kteří odmítali v Poslanecké sněmovně dlouhodobě nosit ochranné prostředky. Druhý ze zmíněných poslanců zase na svém facebookovém profilu už 6. listopadu 2020 zveřejnil v reakci na publicistický článek s titulkem *Za odmítnutí testů hrozí seniorům v domovech pokuta až tři miliony korun*⁴ tento příspěvek:

„Toto je FAŠISMUS a ZDRAVOTNÍ DIKTATURA ve svém průzkumu bojem.

Stejně jako plošné testování na Slovensku.

Svoboda buďto je [sic!] a nebo NENÍ!!!

‘Ti, kteří by byli ochotni se vzdát svobody výměnou za chvilkové bezpečí, si nezaslouží ani svobodu ani bezpečí.’

Benjamin Franklin.

Braňte práva svých rodičů a prarodičů v domovech seniorů, pokud se nechtějí testovat.

Pokud je dnes budou PROTI JEJICH VŮLI testovat, co jim proti jejich vůli udělají příště?⁵

Aniž bychom chtěli hodnotit politické motivace řečníků, ukazují výše zmíněné texty, že setkat se s termínem fašismus je i dnes ve veřejném prostoru možné, a to napříč politickým spektrem. Určitou částí společnosti je termín nadužíván a uplatňuje se zejména jako pejorativum

---

³ MICHÁLEK Jakub. Čtvrtek 18. února 2021. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [Cit. 18.3.2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/086schuz/s086010.htm?fbclid=IwAR17ZqEapE48H5JpUR-7yZESZ3ip9PKConZZUsSP0kI3s_dtWe06mG6G69o#r4.

⁴ JEŘÁBKOVÁ Dominika a MENŠÍK Jan. Za odmítnutí testů hrozí seniorům v domovech pokuta až tři miliony korun. In: *Novinky.cz* [online]. [Cit. 18.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/za-odmitnuti-testu-hrozi-seniorum-v-domovech-pokuta-az-tri-miliony-korun-40341323?fbclid=IwAR3yJMiBpZ3tMO55TRt7JmQLUAN1XyygoNBRA2r9twSZJtUio4GE98ynvA>.

⁵ VOLNÝ Lubomír. [Toto je FAŠISMUS...]. In: *Facebook* [online]. 6. listopadu 2020 18:19 [Cit. 18.3.2021]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/193203844428379/posts/1173067546441999/>.

pro označení osoby, strany nebo skupiny lidí, které se projevují neliberálně nebo netolerantně. Zároveň se objevuje v nevhodných konotacích, aktuálně například v souvislosti s vládními opatřeními v rámci pandemie COVID-19. Ve veřejném prostoru najdeme pojmy jako zdravotní fašismus nebo korporátní fašismus,⁶ což jednak potvrzuje aktuálnost pojmu, zároveň však nerespektování jeho významu nebo jeho neznalost. Do určité míry to může být dáno tím, že definice fašismu stále není pevně stanovena, a je otázka, zda někdy bude, tudíž je zde prostor pro různé interpretace. Další potíže v definování pojmu může působit také to, že pro fašismus nikdy nebyl vážně navržen alternativní termín, jak podotýká například Ernst Nolte.⁷ Tomu, jak pojem fašismus definujeme v této práci, jsou věnovány následující podkapitoly.

3.2 Geneze pojmu fašismus

Termín fašismus je odvozen od latinského slova *fascio* – svazek, nebo přesněji od slova *fascēs*, které bylo označením pro svazek prutů se sekyrou. V antickém Římě se tento symbol používal jako označení magistrátních úředníků a značil úřední autoritu a státní jednotu⁸.

Fascēs jsou vnímány jako symbol síly vycházející z jednoty a objevují se napříč evropskou historickou tradicí.⁹ Dodnes je možné najít je na státních znacích některých zemí.

V devadesátých letech 19. století se tento výraz začal používat pro označení politické skupiny revolučních socialistů. Ideologickou náplň mu ale přiřadil až Benito Mussolini, když jej použil pro označení ozbrojených polovojenských uskupení, jež zakládal během 1. světové války.

3.3 Fašismus jako politické hnutí

Když mluvíme o fašismu, je nutné rozlišovat fašismus jako ideologii, jako politické hnutí a jako formu vlády. Pro nutné nastínění historického kontextu se krátce zmíníme o vzniku politického hnutí, poté se ale budeme zabývat především vývojem fašistické ideologie, protože to je pro tuto práci podstatné.

---

⁶ VOLNÝ Lubomír. [Toto je přesně ten korporátní fašismus...]. In: *Facebook* [online]. 4. února 2021 01:01 [Cit. 18.3.2021]. Dostupné z:

https://www.facebook.com/permalink.php?id=193203844428379&story_fbid=1235609173521169.

⁷ NOLTE Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo 1999. s. 32.

⁸ PAXTON Robert. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007. s. 8.

⁹ Tento motiv můžeme najít například v jedné ze starých pověstí českých a moravských. Vypráví o knížeti Svatoplukovi a jeho třech synech. Jednoho dne si dal syny zavolat. Chtěl jim ukázat, že když budou držet pospolu, knížectví bude prosperovat. Dal postupně každému do rukou tři pevně svázané pruty a chtěl, aby je rozlomili, což se ani jednomu ze synů nepodařilo. Když kníže pruty rozdělil a dal každému jeden, synové je zlomili hravě. Z toho mělo plynout ponaučení, že dokud synové budou stát při sobě, nepřítel je nikdy neporazí, avšak když se rozdělí, ztratí společnou sílu a nepřítel je porazí jednoho po druhém.

První fašistické hnutí vzniklo v Itálii. Robert Paxton datuje jeho vznik přesně na neděli 23. března 1919, kdy se v Miláně sešlo kolem Benita Mussoliniho zhruba sto lidí, kteří přišli, aby „vyhlásili válku socialismu...neboť se protiví nacionalismu“.¹⁰ Zde bylo založeno hnutí *Fasci di Combattimento*, což lze volně přeložit jako „Bojová bratrstva“. Hnutí se vyznačovalo směsicí nacionalismu, antikapitalismu, voluntarismu a ochotou k aktivnímu násilí, které bylo namířeno jak proti střední třídě, tak proti socialistickým nepřátelům.¹¹ V roce 1921 se hnutí transformovalo do politické strany nesoucí název *Partito Nazionale Fascista*, která v roce 1924 (po Mussoliniho pochodu na Řím v roce 1922) zaznamenala obrovský volební úspěch, a to získala 64,9 % všech hlasů.¹² Fašisté se v Itálii drželi u moci až do konce druhé světové války.

Italské fašistické hnutí inspirovalo vznik dalších politických subjektů v několika evropských zemích. Vzhledem k jejímu vlivu je na prvním místě nutné jmenovat německou NSDAP v čele s Adolfem Hitlerem. Ve Španělsku byla poté založena strana Falange Española pod vedením Josého Antonia Primo de Rivery, kterého po jeho smrti nahradil Francisco Franco. Ferenc Szálasi zase sjednotil maďarské fašisty v rámci strany Šípových křížů. V Rumunsku fungovala strana Legie archanděla Michaela, známější pod názvem své ozbrojené složky jako Železná garda. Různě silné fašistické politické subjekty v době před druhou světovou válkou nalezneme i v dalších zemích západní Evropy¹³.

3.4 Fašismus jako politická ideologie

Považujeme za nutné nastínit okolnosti vzniku fašistické ideologie. Vzhledem k tomu, že jednotlivým definicím a pojetím fašismu se bude věnovat následující podkapitola, v této části vycházíme výhradně z *Blackwellovy encyklopedie politického myšlení*. Činíme tak proto, že se jedná o uznávané přehledové dílo a můžeme díky tomu pro tuto chvíli zamezit nejasnostem vznikajícím v důsledku střetu různých interpretací.

---

¹⁰ PAXTON Robert, *Anatomie fašismu*, Praha 2007, s. 9.

¹¹ Tamtéž, s. 10–11.

¹² Tamtéž, s. 129.

¹³ Ve Francii se jednalo o hnutí Action française založené roku 1898, přičemž akcelerátorem jeho založení byla Dreyfusova aféra. Toto politické hnutí mělo velký význam v období Vichistické Francie, po druhé světové válce však pozbylo na významu. V Belgii vzniklo více politických stran inspirovaných fašistickou ideologií, uvedeme například Rexistickou stranu v čele s Léonem Degrellem a Verdinaso vedené Jorisem van Severenem. Rexisté dokonce získali v roce 1936 21 křesel v parlamentu (celkem 202), ale tento zisk si strana nedokázala dlouhodobě udržet. Už v roce 1937 přišel sám Degrelle o svůj mandát. Ve Velké Británii působila v letech 1932–1940 Britská unie fašistů pod vedením Oswalda Mosleyho. Mosley byl oproti dalším fašistickým vůdcům na vyšší intelektuální úrovni, získal i mnoho vlivných příznivců, nicméně vývoj strany, který zahrnoval násilí a otevřené sympatizování s Hitlerem a Mussolinim, byl většině Britů cizí, proto strana nedosáhla volebního úspěchu. Hned v začátcích druhé světové války byla BUF zakázána. (PAXTON Robert, *Anatomie fašismu*, Praha 2007, s. 81–90.)

Není překvapující, že stejně jako další ideologické směry nevznikl fašismus z ničeho. Přestože je jeho konzistentnější ideovou formu možné vysledovat až na začátku 20. století¹⁴, jeho kořeny sahají hlouběji do století předcházejícího. Právě zde je totiž možné najít jednak klíčové myšlenkové proudy, proti kterým se fašismus vymezuje, jednak také pro fašismus důležité prvky, kterými se inspiruje a přijímá je za své. Jak zmiňuje Miller, fašismus je „syntézou organického nacionalismu a antimarxistického socialismu“.¹⁵

Toto vymezení představuje pro fašistický myšlenkový proud jeden z centrálních pilířů a při bližším pohledu je možné zjistit, že idejí, proti kterým se fašismus vymezuje, je hned několik. První a zároveň nejzásadnější jsou ideály vzešlé z období osvícenství a Velké francouzské revoluce. První teoretikové fašismu na začátku 20. století cítili jasnou potřebu odmítnutí podle nich „staré“ politické kultury spojené s liberalismem, materialismem a demokratizací.¹⁶ To není nic, co bychom nenašli také u jiných ideových směrů, potřebu proti tomuto se vymezit vidíme jasně taktéž například u marxismu, který však fašisté taktéž zavrhnou. Odmítnutí marxistických myšlenek je pro pochopení podstaty fašismu rozhodující.

Na tomto místě se proto zastavíme u Georgese Sorela, socialisty a prvního významného teoretika fašismu. Sorel byl zprvu zastáncem Marxe a jeho učení, následně však Marxovy myšlenky odmítl a vymezil se proti nim. Tzv. antimarxistický socialismus je klíčovým prvkem fašistické ideologie. Sorel byl ve svém konceptu radikálnější než Marx. Tento radikalismus byl do velké míry inspirován jakobíny, zejména v otázkách použití síly jako prostředku k dosažení cílů. V Sorelově pojetí byla přímá akce prostřednictvím generálních stávek daleko efektivnější než Marxova představa postupné a dlouhodobé změny. V tomto ohledu korelují Sorelovy představy s dalšími teoretiky revolučního syndikalismu, ke kterým se sám řadil. Syndikalisté vycházeli z přesvědčení, že socialistický boj dělnické třídy nelze vést prostřednictvím státní nebo politické činnosti, ale je nutné využít odbory nebo jiné čistě dělnické organizace a prosazovat své zájmy pomocí generálních stávek.¹⁷

Ve svém díle *Úvahy o násilí* si však Sorel uvědomuje limity, které proletariát není schopen překonat, což definuje zejména ve vztahu proletářů k násilí, které vnímá jako prostředek vzpoury proti existujícím institucím: avšak, jak říká Sorel, násilí proletářů má své zábrany.

---

¹⁴ MILLER David, *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Brno: Barrister & Principal 2000, s. 114.

¹⁵ Tamtéž, s. 113.

¹⁶ Tamtéž, s. 109.

¹⁷ Tamtéž, s. 516.

Proto musí nutně dojít k vymezení se vůči marxistickým ideálům a nalezení nového revolučního činitele. Tímto činitelem je pro fašismus národ jako celek. Jak shrnuje Miller:

„Sorel nahradil racionalistické, hegelovské základy marxismu antimaterialistickými, volutratistickými a vitalistickými prvky. Tato forma socialismu představovala filosofii akce založenou na intuici a kultu síly, vitality, aktivismu a heroismu. K tomu, aby byly masy probuzeny – uvažoval Sorel – nebylo třeba logického zdůvodňování, ale mýtů, systému představ, jež ohromí imaginaci. Když se ukázalo, že mýtus o generální stávce a proletářském násilí není účinný, protože proletariát nebyl schopen splnit svou roli revolučního činitele, nemohli sorelovcí jinak než marxismus opustit a nahradit proletariát velkou narůstající silou: národem jako celkem. Takovým způsobem se dospělo k socialismu pro všechny, ztělesňujícímu novou ideu revoluce – národní, morální a psychologickou revoluci, jedinou, která není charakterizována třídním bojem.“¹⁸

Tím, že fašismus zároveň odmítá materialismus, se otevírají další cesty k přijetí antiliberálního a antiburžoazního nacionalismu a dalších forem socialismu, které, i přes své odmítnutí marxismu, zůstávají revoluční.

„Fašistická syntéza symbolizovala odmítnutí politické kultury zděděné z osmnáctého století a francouzské revoluce, jejím cílem bylo položit základy nové civilizace. Pouze nová kolektivní a antiindividualistická civilizace byla pokládána za schopnou zajistit trvání lidského společenství, v němž by byly všechny společenské vrstvy a třídy dokonale integrovány. Za přirozený rámeček pro takovou harmonickou, organizovanou masu byl považován národ, těšící se morální jednotě, jakou by ani liberalismus, ani marxismus – hybné síly konfliktů a nejednoty – nemohly nikdy poskytnout.“¹⁹

Fašistický nacionalismus je „organický, kmenový a povýšený“²⁰. Zakládá se na biologickém determinismu, tedy že silnější jedinec vítězí. To dobře ilustruje výrok přisuzovaný Benitu Mussolinimu: „Je lepší žít jeden den jako lev než sto let jako ovce“.

Intelektuální základ si fašistická ideologie bere ze sociálního darwinismu, antikarteziánské a antikantovské filozofie Nietzscheho, psychologie Le Bona a sociologie Pareta. Tyto teorie by samy o sobě pravděpodobně nenabývaly takové důležitosti, kdyby se jejich východiska nenaplnila v praxi, a to ve formě první světové války. Válka ukázala, čeho všeho je schopen moderní stát,

---

¹⁸ MILLER David, *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, Brno 2000, s. 113.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

jaký význam mají ve vedení války nové technologie, jak rychle se člověk dokáže přizpůsobit diktátorskému vedení státu a konečně jak velkou schopnost mobilizovat masy má nacionalismus. První světová válka nestvořila fašistickou ideologii, ale z velké části právě díky ní mohla být tato ideologie přetavena v politický režim.

3.5 Definice fašismu

Na rozdíl od jiných „-ismů“ je definice fašismu obtížnější v tom, že jak pojem fašismus, tak historické fenomény, které měl tento termín označovat, představují široké pole přístupů a definic, které se často navzájem vylučují a nejsou zbaveny politicky akuzačních a morálně-panických aspektů. Právě nejednoznačnost konceptu fašismu, který nikdy nedisponoval daným souhrnem idejí, jež by striktně dodržoval, vnesla do debat o fašistických diktaturách jiné prvky než ty, které najdeme v diskusích o jiných typech diktatur.²¹ O překrucování idejí píše např. Robert Paxton: „[Fašismus – pozn. N. V.] *není podložen pravdivostí kterékoli z pouček, jež byly formulovány v jeho jménu. „Pravda“ spočívá v naplňování osudu vyvolené rasy, národa nebo pokrevní spřízněnosti – pravdou je vše, co tomu napomáhá.*“²² Kolektiv autorů hesla *Diktatura a autoritářské režimy* publikovaném ve sborníku *Koncepty a dějiny* vystihl badatelská dilemata, která napříč akademickou obcí rezonují, proto je zde uveden tento jejich výčet:

„Je fašismus opravdu spíše pravicový, nebo se jedná o jednu z více inkarnací syndikalistické levice? Byl fašismus modernizační hnutí, nebo jde o tradicionalistickou reakci na moderní společnost? Jaký je tedy vztah mezi fašisty a protidemokratickými konzervativci? Je fašismus hnutím, jehož cílem bylo spasit kapitalismus a které sloužilo jako nástroj akomodovaných vrstev, nebo jde o revoluční hnutí, jež má silně antikapitalistické a etatizační akcenty? Je fašismus „politickým náboženstvím“? Existuje nějaký generický fašismus, jakýsi prototyp, resp. ideální typ, který pak má své reálné realizace v řadě režimů? Nebo existuje jeden „reálný fašismus“, který slouží ostatním hnutím jako vzor a který není nikde plně zopakován? Je zásadní rozdíl mezi německým nacismem a jinými verzemi fašismu, nebo je nacismus lokální německou podobou buď generického fašismu či italského prototypu? Byli Franco, Salazar či Pilsudski fašisty? Existoval fašismus i mimo Evropu? Je tedy možné

---

²¹ BUBEN Radek – PULLMANN Michal – SPURNÝ Matěj – RŮŽIČKA Jiří, *Diktatura a autoritářské režimy*, in: Lucie Storchová a kol. (ed.), *Koncepty a dějiny – Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha: Scriptorium 2014, s. 300–301.

²² PAXTON Robert, *Anatomie fašismu*, s. 21–22.

*za fašistické označit třeba předválečné Japonsko či argentinský peronismus? Je fašismus spojen primárně s předválečnou epochou, nebo se objevil i v poválečném období?*²³

Jelikož existuje takto nepřehledné množství vědeckých otázek, je velmi obtížné snažit se zodpovědět všechny v jednom díle. Autoři, kteří se fašismem zabývají, si proto vybírají jednu nebo jen několik z těchto otázek, na které se ve svém díle podrobněji zaměřují. Podotýkáme, že záměrem této práce není výčet všech dosavadních teorií, ale pouhé představení několika z těch, které si na badatelském poli získaly výraznější respekt.

3.5.1 Ernst Nolte

Jedním z nejvýznamnějších a průlomových historiografických děl je práce Ernsta Nolteho – *Fašismus ve své epoše*. Ve svém díle vychází z teorie, že jakýkoliv historický fenomén lze pochopit jen v souvislosti jeho epochy. Na základě komparativní analýzy tří fašistických hnutí (německého nacismu, italského fašismu a tzv. francouzské akce) definoval fašismus jako negativní hnutí. Fašismus byl dle Nolteho hnutí antiliberální, antikomunistické, antikapitalistické a antiburžoazní. Fašismus byl ve své podstatě odmítnutím všeho, co mohl moderní svět nabídnout. Nolte dále tvrdil, že fašismus fungoval na třech úrovních: v politice se formoval jako opozice proti marxismu, na sociologické úrovni představoval opozici vůči hodnotám buržoazie a v „metapolitickém“ světě byl chápán jako odpor vůči „transcendenci“.²⁴ Pojem fašismu na úrovni uvnitř politiky je tedy dle Nolteho charakterizován jako:

*„Antimarxismus, který usiluje o zničení protivníka prostřednictvím radikálně protikladné a přece blízké, téměř identické ideologie, ovšem charakteristicky přetvořené metody, stále však v neprolomitelném rámci nacionálního sebepotvrzení a autonomie.“*²⁵

Pojem transcendence je hlavní doménou Nolteho teorie. Definuje dva typy transcendence: praktickou a teoretickou. Praktická transcendence spočívá ve zvyšování výkonu ve výrobě, technologických změnách, politické rovnosti a v sociálním pokroku společnosti (od společnosti tradiční ke společnosti, kde jsou si ženy a muži rovni).²⁶ Jako její příklad uvádí Gagarinův úspěšný let do vesmíru.²⁷ Teoretickou transcendenci vysvětluje Nolte ve svém díle takto:

---

²³ BUBEN R. – PULLMANN M. – SPURNÝ M. – RŮŽIČKA J., *Diktatura a autoritářské režimy*, s. 301.

²⁴ NOLTE Ernst, *Fašismus ve své epoše*, Praha 1998, s. 538.

²⁵ Tamtéž, s. 538.

²⁶ Tamtéž, s. 564–565.

²⁷ Tamtéž, s. 567.

„Pod teoretickou transcendencí je třeba rozumět přesah myšlení přes všechno jsoucí a dané ve směru k absolutnímu celku. V dalším smyslu se tak má nazývat onen způsob překračování, který člověka vyvazuje ze zaujetí všedností a činí mu přístupným celek světa jako vědomí horizontu.“²⁸

Nolte vyjádřil myšlenku, že jestliže lze fašismus odvodit z nejdůležitějších periodizačních pokusů jako novou realitu, která před první světovou válkou neexistovala, potom se nabízí prohlásit jej za charakteristickou tendenci oné epochy. To, že německý nacistický režim zkoumal vedle italského fašismu, značí, že jej považuje za jeden z fašistických režimů.

3.5.2 Noël O’Sullivan

Dále se zde budeme zabývat prací Noëla O’Sullivana. Ten si právě otázku ohledně německého nacismu také pokládá a odpovídá na ni, že dle jeho názoru ano, že lze německý nacismus mezi fašistické režimy zařadit, protože si myslí, že stoupenci Hitlera ho nepodporovali hlavně z důvodu rasové segregace. Své tvrzení podporuje citací z práce historičky Elizabeth Wiskemannové: *„mnozí z těch, kdo si říkali nacisté..., byli spíše fašisté než nacisté“*.²⁹ O’Sullivan ve své definici fašismu přidal nový faktor, a to, že fašismus byl příkladem nového politického aktivistického stylu. Vyjádřil myšlenku, že:

„...důležitost fašismu nemůžeme hledat v jeho novosti, ale ve skutečnosti, že otevřeně vyjádřil aspekty nového aktivistického politického stylu, které se ostatní verze aktivismu (jako např. komunismus) snaží zastřít.“³⁰

Za nejdůležitější z těchto aspektů považoval přirozené směřování k trojímu:

„stavu permanentní revoluce, kultu despotického vůdcovství v demokratickém přestrojení a velmi teatrální formě uctívání státu, jež kulminuje v ideálu soběstačnosti, která činí výboje a rozpínavost nedílnou součástí fašistické filosofie.“³¹

---

²⁸ NOLTE Ernst, *Fašismus ve své epoše*, Praha 1998, s. 543.

²⁹ O’SULLIVAN Noël, *Fašismus*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 1995, s. 9–10.

³⁰ Tamtéž, s. 11.

³¹ Tamtéž, s. 11–12.

Za nejnápadnější znak fašismu považoval ideál permanentní revoluce.

Dále se vyjadřuje k zařazování fašismu na pravolevé spektrum³². Většina odborníků se shoduje na tom, že fašismus se řadí ke krajní pravici. Noël O'Sullivan tvoří výjimku. Tvrdí, že vnímání fašismu jako pravicového hnutí je scestné. Odkazuje na skutečnost, že fašismus sám o sobě prohlašoval, že je formou socialismu (národního socialismu), který tradičně řadíme na pravolevé ose doleva.³³ Ohledně pravolevého dělení také italští fašisté prohlásili, že fašismus není ani levice, ani pravice, že toto dělení díky nim zastaralo, a jejich hlavní prioritou je sjednocení národa.³⁴ V poslední době se pravolevé spektrum jako takové pokládá za překonané, jelikož rozdíly mezi těmito dvěma póly jsou stále menší.

3.5.3 Robert Paxton

Další teorií fašismu k diskusi přispěl Robert Paxton ve své knize *Anatomie fašismu*. Hned v úvodu předznamenává, že nechce na začátku zkoumání stanovovat definici, protože problémem definicí je, že pojmům dávají určitý rámec a přinášejí podobu „strnulé sochy“ tam, kde by bylo lépe nahlížet na danou věc jako na proces.³⁵ Stanovuje si zde pouze strategii zkoumání. V závěru knihy ale podává definici, ke které během zkoumání došel:

„[Fašismus je – pozn. N. V.] způsob politického jednání vyznačujícího se obsesivními představami o rozkladu společnosti, o národním potupení, o tom, že se národ stal obětí, a kompenzačními kulty sjednocení, síly a ryzosti, v nichž masová politická strana složená z militantních nacionalistů nepřiliš spokojeně, ovšem výkonně spolupracující s tradičními elitami, opouští demokratické svobody a za pomoci spásného násilí a bez jakýchkoli etických nebo zákonných omezení usiluje o vnitřní očistu a vnější expanzi.“³⁶

Dále k definici Paxton připojuje výčet „mobilizačních vášní“, které jednání fašistů motivují:

- *pocit drtivé krize, kterou nelze překonat pomocí jakýchkoli tradičních řešení;*
- *převaha skupiny, k níž člověka váží povinnosti nadřazené všem právům, ať již osobním či obecným, a podřízenost jedince vůči nim;*

---

32 „Termíny *levice* a *pravice* se datují od francouzské revoluce a vznikly podle toho, jak se různé skupiny rozsadily při prvním zasedání Generálních stavů v roce 1789. Aristokraté, kteří se stavěli za krále, seděli po jeho pravici, zatímco radikálové, příslušníci třetího stavu seděli po jeho levici. (...) Slovu *pravice* se brzy začalo rozumět tak, že označuje sklon reakcionářské či monarchistické, zatímco slovo *levice* že označuje postoje revoluční či rovnostářské.“ (HEYWOOD Andrew, *Politické ideologie*, Praha: Eurolex Bohemia 2005, s. 33.)

33 O'SULLIVAN Noël, *Fašismus*, s. 10–11.

34 PAXTON Robert, *Anatomie fašismu*, s. 17.

35 Tamtéž, s. 20.

36 Tamtéž, s. 249–250.

- víra, že jedincova skupina je oběť, pocit, který ospravedlňuje jakékoliv jednání bez zákonných nebo morálních omezení proti jejím nepřátelům, vnitřním i vnějším;
- hrůza z úpadku skupiny pod rozkladným vlivem individualistického liberalismu, třídního konfliktu a vlivu cizáků;
- potřeba větší integrace očištěné komunity, pokud možno dobrovolné, v případě nutnosti násilným vyloučením;
- potřeba autority přirozených vůdců (vždy mužů), na jejímž vrcholu stojí národní vůdce, který je sám o sobě schopen ztělesňovat historický úděl skupiny;
- nadřazenost vůdcových instinktů nad abstraktním a univerzálním rozumem;
- půvab násilí a účinnost vůle, když jsou upotřebeny ve jménu úspěchu skupiny;
- právo vyvoleného lidu dominovat ostatním bez jakýchkoliv od lidí či od boha pocházejících omezení, právo rozhodovat výhradně podle kritérií zdatnosti skupiny v darwinistickém boji.³⁷

3.5.4 Roger Griffin

Práce Rogera Griffina nabízí pravděpodobně jeden z nejúspěšnějších pokusů o nalezení ideálně-typické a současně stručné definice fašismu, jež by byla vlastní všem fašistickým hnutím (nevyjímaje německý nacismus). Dle Rogera Griffina je fašismus „*typem politické ideologie, jejímž mýtickým jádrem v řadě jejích permutací je palingenetická forma populistického ultranacionalismu.*“³⁸ Podrobný a dobře strukturovaný rozbor Griffinovy definice podává již výše zmiňovaný kolektiv autorů.

„Britský historik nám zde odpovídá na další sadu otázek, které jsme uvedli na počátku tohoto oddílu [zde taktéž výše uvedeny – pozn. N. V.]. Fašismus je jednak mýtický, iracionální a revoluční, ovšem opět ve fázi hnutí. Režimy jsou podle Griffina spíše „reakční a utlačovatelské“. Palingenetická forma se pak odkazuje k faktu, že ve fašismu jde nové či opětovné (palin) zrození a vytvoření (geneze) národa. Po letech „degenerace“, zaviněné elitami (plutokraty, liberály), zahraničím či „vnitřními nepřáteli“ (Židy, komunisty, cikány...) se má národ, který byl původně dobrý a nezkažený, obrodit. V tomto smyslu se někdy fašistická hnutí blíží sekulárním náboženstvím, ačkoli ve fázi režimu neváhá s oficiálními církvemi kooperovat. Populistická složka fašismu pak znamená jeho

³⁷ PAXTON Robert, *Anatomie fašismu*, s. 250–251. (Jelikož se v práci chci zabývat projevováním myšlenek Viktora Dyka v jeho díle, považuji za žádoucí uvést zde tyto motivy jednání.)

³⁸ GRIFFIN Roger, *The Nature of Fascism*, New York: Routledge 1993, s. 26.

odvolávání se na dobrý a v podstatě nezkažený lid, jehož jádro by mohlo být „zdravé“, ale musí být obrozeno právě fašistickým hnutím, které znovu-vytvoří v utopické budoucnosti onen (opět) bezchybný lid. Griffin nám zde dává odpověď na dilema tradicionalismus vs. modernismus ve fašismu. Fašistická hnutí chtějí v moderní době a moderními prostředky oživit údajně zničené dobré tradice národa, které se projevovaly v mýtické minulosti. Jako podílníci na režimech však většinou ustoupí svým konzervativním partnerům a žádnou „obrozenskou“ revoluci neprovedou.“³⁹

3.5.5 Milan Nakonečný

Poslední teorii, kterou zde uvedeme, je teorie fašismu podle Milana Nakonečného, autora, který se sympatiemi k fašistické ideologii netají. V jeho díle *Český fašismus* se setkáváme často s citacemi Benita Mussoliniho nebo Giovanniho Gentila,⁴⁰ což je přínosné vzhledem k lepšímu pochopení emocionální stránky fašismu. Milan Nakonečný zde také zodpovídá řadu otázek, na které se výše ptáme. Jeho názor často koresponduje s názory fašistických myslitelů a předních fašistů, proto zde uvedeme především jejich citace.

Podle Nakonečného nelze tvrdit, že by byl fašismus v opozici pouze k upadající demokracii, nýbrž že je proti demokracii zásadně. Považuje fašismus za esenciální antidemokratismus.⁴¹ Zde vystupuje určitý psychologický rys fašismu, který vychází z jeho historických kořenů. Přesně to dle Nakonečného vyjádřil „otec fašismu“ B. Mussolini:

„Fašismus vystoupil proti „chabému a materialistickému pozitivismu devatenáctého století“ a „vyžaduje člověka činného a zabraného v činnost vši jeho energií, chce, aby si byl mužně vědom obtíží, které zde jsou, a aby byl hotov jim čeliti. Chápe život jako boj v přesvědčení, že je na člověku, aby si vydobyl takový život, jakého je skutečně hoden, vytvářeje nejdřív sám v sobě nástroj (fyzický, mravní, rozumový) k jeho vybudování.“⁴²

Nakonečný odmítá tvrzení, že fašismus je násilnický, je podle něj „energický, vážný, přísný a náboženský.“⁴³ Ideou fašismu a jeho jedinou skutečnou ideou, jíž je vše podřízeno, je silný, jednotný a prosperující stát: „Národ jakožto stát je etická skutečnost, která existuje a žije, jen

³⁹ R. BUBEN – M. PULLMANN – M. SPURNÝ – J. RŮŽIČKA, *Diktatura a autoritářské režimy*, s. 303.

⁴⁰ Giovanni Gentile byl, jak se sám tituloval, fašistickým filozofem a angažoval se i ve fašistické politice. Společně s Benitem Mussolinim napsal část Doktríny fašismu.

⁴¹ NAKONEČNÝ Milan, *Český fašismus*, Praha: Vodnář 2006, s. 10.

⁴² MUSSOLINI Benito, *Řeči o Itálii a fašismu*, Praha 1935, s. 187. cit. dle. M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, s. 10.

⁴³ NAKONEČNÝ Milan, *Český fašismus*, s. 10.

*pokud se vyvíjí.*⁴⁴ Fašismus byl sám o sobě hnutím antiintelektuálním, ačkoliv v jeho řadách zpočátku stálo mnoho studentů. G. Gentile zaznamenal, že fašisté se staví k intelektualismu až téměř štítivě. Nestaví se však proti samotnému vzdělání, ale proti vzdělání „špatnému“:

*„Intelektualismus je oddělení myšlení a jednání, vědy a života, mozku a srdce, teorie a praxe... Intelektualista spatřuje vrchol moudrosti v pozvednutí se k onomu stavu apatie, v němž se chápe především pro a proti a v němž proto umírá každá vášeň duše a v němž se jde z ulice, kde se bojuje trpí a umírá k oknu, kde je člověk jako divák bezpečnější.“*⁴⁵

Když se dotkneme otázky, jestli je fašismus „politickým náboženstvím“, nabízí Nakonečný opět pohled B. Mussoliniho, že:

*„Fašismus je náboženské pojetí, v němž je člověk nahlížen ve svém vnitřním spojení s vyšším zákonem, objektivním duchem, který jde nad zvláštní individuum a činí je spoluvědoucím členem duchovního společenství.“*⁴⁶

Z tohoto vyplývá, že fašismus určitě nebyl založen na racionalitě a že k duchovnu měl svým způsobem velmi blízko. Fašistická filozofie byla, jak už vyplývá z výše uvedeného, postavena na konání, ne na přemýšlení, což je v podstatě nonsens, když si uvědomíme, co slovo filozofie označuje. Každopádně G. Gentile fašistickou filozofii popisuje jako filozofii, „*která není myšlena, nýbrž cítěna, není vyjadřována a potvrzována formulemi, nýbrž jednáním, a dospívá-li k formulím, přikládá jim tutéž hodnotu jako činům.*“⁴⁷ Nakonečný také píše o univerzalitě fašismu. Říká, že Mussolini i Gentile se shodli na tom, že fašismus univerzální je. Nakonečný ale dodává, že univerzalita neboli věčnost fašismu nespočívá ve věčných nedostatcích ostatních režimů, nýbrž v tom, že fašismus je antropologická konstanta. Dle jeho slov je fašismus:

„... fenomén, který má hluboké kořeny v určitých typech lidské povahy, je, prostě řečeno, psychologickým motivem a postojem určité charakterové kategorie lidí revolucionářů či agresivních „divokých idealistů“, ale i deklasovaných živlů a všech primitivně smýšlejících,

---

⁴⁴ MUSSOLINI Benito, *Řeči o Itálii a fašismu*, s. 198. cit. dle M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, s. 10.

⁴⁵ GENTILE Giovanni, *Grundlagen des Faschismus*, Köln 1936, s. 34-35. cit. dle M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, s. 10.

⁴⁶ MUSSOLINI Benito, *Der Geist des Faschismus*, München 1940, s. 3. cit. dle M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, s. 12.

⁴⁷ GENTILE Giovanni, *Grundlagen des Faschismus*, s. 59. cit. dle M. NAKONEČNÝ, *Český fašismus*, s. 14.

afektivně založených protispolečenských rebelů, kategorie, která má v podstatě tři varianty: 1. komunista, 2. fašista a 3. militantně nábožensky založený jedinec; fašismus je druhem militantní víry či široce chápaného náboženství (fanatismu).“⁴⁸

K otázce, jestli existovaly v Evropě další fašistické režimy, se Nakonečný vyjadřuje tak, že odlišuje režimy fašistické a režimy fašistoidní (režimy, které se fašismu blíží). Tuto nejednoznačnost připisuje neurčitému vymezení pojmu fašismus.⁴⁹

3.6 Principy fašismu

Není záměrem této práce podávat novou definici fašismu, nýbrž fašismus uchopit ve své nejzákladnější podstatě, abychom mohli postoj k základním principům fašismu hledat a analyzovat v díle a myšlení Viktora Dyka. Proto jsme si z analyzovaných prací zabývajících se fašismem vyabstrahovali motivy, které jsou více či méně akcentovány ve všech, a dále je zde rozvádíme.

3.6.1 Vůdce

Fašismus se vyznačuje radikálním odmítnutím rovnosti. Základem fašistických idejí byl názor, že absolutní vůdcovství a vláda elity jsou přirozené a žádoucí. Ve fašistické praxi existuje jediný nejvyšší a vševědoucí vůdce, disponující jedinečnou autoritou, ve které se mu nikdo nevyrovná. Druhým stupněm je „válečnická“ elita, výlučně mužská a od tradičních elit se odlišující především hrdinstvím, vizí a schopností se obětovat. Zásadní vliv na chápání vůdcovství ve fašistickém pojetí měla idea „nadčlověka“, kterou ve svém díle *Tak pravil Zarathustra* rozpracoval Friedrich Nietzsche. Tento jedinec měl být povznesen nad „stádní instinkty“ konvenční morálky a žít podle své vůle a svých tužeb. Např. v Itálii se zásada „Mussolini má vždy pravdu“ stala jádrem fašistické dogmatiky. Podobně v Německu nacisté provolávali „Adolf Hitler je Německo, Německo je Adolf Hitler“ nebo „Vůdče rozkazuj, my následujeme“. Podle Weberovy teorie tří typů panství se fašistické pojetí autority jednoznačně prezentuje jako charismatické. To je založené na osobní autoritě pána (vůdce) a víře v jeho neobyčejné schopnosti.⁵⁰

---

⁴⁸ NAKONEČNÝ Milan, *Český fašismus*, s. 19.

⁴⁹ Tamtéž, s. 34.

⁵⁰ HEYWOOD Andrew, *Politické ideologie*, s. 215–216.

3.6.2 Totalitní stát a korporativismus

„*Vše pro stát, nic proti státu, nic mimo stát.*“ Tato formulace Giovanniho Gentila skvěle vystihuje skutečnou povahu fašistického státu. Občan měl být poslušný a naprosto oddaný společné věci. V totalitním státu nepanuje rozdíl mezi „soukromou“ a „veřejnou“ existencí občana. V italském modelu fašismu byl stát dokonce důležitější entitou než národ. Mussolini tvrdil, že:

„*národ je spíše tvořen státem, který dává lidem vůli, a tudíž fakticky existenci bez toho, že by si oni sami museli být vědomi své vlastní morální jednoty.*“⁵¹

V tomto bodě se zásadně lišil italský fašismus od německého nacismu. Jak již bylo výše zmíněno, pro nacismus byla mnohem důležitější rasa než stát. Ten byl pouhým prostředkem k dosažení cíle. Je však nutné podotknout, že v míře totalitarizace státu se německý režim dostal mnohem dál než ten italský.

Dále je nutné zmínit korporativismus a ideu tzv. „korporativního státu“. Termín je odvozen od slova korporace, které označuje „*společné organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů téhož oboru prostředkující a reprezentující zájmy v politické sféře*“.⁵² Mussolini v něm viděl třetí cestu mezi kapitalismem a socialismem, protože se staví jak proti volnému trhu, tak proti centrálnímu plánování. Jeho základní myšlenkou je, že „*společenské třídy nejsou v konfliktu, ale mohou v souladu pracovat pro společné dobro a naplnění národního zájmu.*“⁵³ Povahu „totalitárně-korporativního státu“ lze dle Ernsta Nolteho vyjádřit jedinou Mussoliniho větou: „*Ovládneme politické síly, ovládneme mravní síly, ovládneme hospodářské síly, jsme tedy středem korporativního fašistického státu.*“ Korporativismus je tedy systémem, který dává vůdci k dispozici dělnictvo jako masu, která poslouchá.⁵⁴ Korporativní stát však byl v podstatě jen politickým heslem. V praxi byl pouhým nástrojem, jehož pomocí fašistický stát kontroloval hlavní ekonomické zájmy. Organizace dělnické třídy byly rozbity a soukromé podnikání bylo vystaveno zastrášení.⁵⁵

---

⁵¹ O'SULLIVAN Noël, *Fašismus*, s. 169.

⁵² ŘÍCHOVÁ Blanka, *Přehled moderních politologických teorií*, Praha: Portál 2014, s. 177.

⁵³ HEYWOOD Andrew, *Politické ideologie*, s. 221.

⁵⁴ NOLTE Ernst, *Fašismus ve své epoše*, s. 293.

⁵⁵ HEYWOOD Andrew, *Politické ideologie*, s. 222.

3.6.3 Ultracionalismus a boj

Vzhledem k tomu, že existuje nepřehledné množství knih a odborných článků týkajících se národa a nacionalismu a že je téma politicky stále aktuální, je zde (podobně jako u fašismu) těžké vymezit jednotnou všeobjímající definici. Zastáncem této teze je například Miroslav Hroch, který se ve své knize *Národy nejsou dílem náhody* snaží termínu nacionalismus, pokud možno, vyhnout.⁵⁶ Pro tuto práci si vystačíme se zjednodušujícím tvrzením: „*Nacionalismus jako universálně použitelná doktrína tvrdí, že všichni lidé by měli být nejvyšší měrou oddáni vlastnímu národu.*“⁵⁷ Fašistický nacionalismus, ultracionalismus či integrální nacionalismus se od liberálního nacionalismu odlišuje především svou militantností. Nesnaží se v lidech probouzet pouze patriotismus (tedy lásku k vlasti), nýbrž akcentuje nadřazenost jednoho národa nebo vědomí fanatického poslání o obrodě národa a nové národní hrdosti. Nadřazenost jednoho národa pochopitelně vede k eliminaci národů ostatních a k imperialismu. Z ekonomického hlediska nepřipadá v úvahu liberální názor o pokroku dosaženém v rámci fungování mezinárodního obchodu, tudíž je potřeba spoléhat se pouze na vlastní zdroje a energie, což znovu vyžaduje expanzivní politiku. Fašismus je patrně jedinou politickou ideologií, která válku považuje za dobro. Mussolini se silně vymezoval proti pacifismu a tvrdil, že jen válka postaví muže odkázaného sama na sebe před alternativu života a smrti, čímž ho vede k projevu nejvyššího osvědčení.⁵⁸ Fašističtí vůdcové se odkazovali na mýtickou minulost velkého národa, ale zároveň vyhlíželi jasnou vidinu národa, který povstane jako fénix z popela.⁵⁹ Zde znovu dlužno zmínit, že nacionalismus nehrál v italském fašismu tak zásadní roli jako v nacistickém Německu, kde ale hovoříme spíše o rasismu.

3.6.4 Antiracionalismus a emoce

„*Intelektuální život byl podceňován, ba dokonce vysmíván: je studený, suchý a bez života. Fašismus se obrací naopak k duši, emocím a pudům.*“⁶⁰ Fašismus se striktně vymezoval proti osvícenství, které klade důraz na rozum. V tomto se také inspiroval filozofií Friedricha Nietzscheho, který tvrdil, že lidé jsou motivováni silnými city, spíše „*vůli*“ než racionálními úvahami.⁶¹ Dle našeho názoru právě emoce mohou být pokládány za klíčový aspekt fašismu. Domníváme se, že veškeré fašistické projevy, ať už mluvené či psané, se snaží vzbudit u svého

⁵⁶ HROCH Miroslav, *Národy nejsou dílem náhody*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2009, s. 8.

⁵⁷ MILLER David, *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, s. 316.

⁵⁸ NOLTE Ernst, *Fašismus ve své epoše*, s. 324.

⁵⁹ HEYWOOD Andrew, *Politické ideologie*, s. 219.

⁶⁰ Tamtéž, s. 213.

⁶¹ Tamtéž, s. 212.

posluchače/čtenáře jak negativní pocity (např. strach, agrese, vztek, bojechtivost atd.), tak burčující pozitivní pocity (např. horlivost, hrdost, sounáležitost s národem, důvěra ve vůdce atd.). Kdyby lidé podporující fašismus o fašismu převážně přemýšleli a snažili se jej prosadit skrze racionální postupy, vlastně by ztratil svůj smysl a dost pravděpodobně by ani prosaditelný nebyl. Minimálně v otázce národa jsou emoce hlavním hybatelem. Například Miroslav Hroch tvrdí, že „*k tomu, aby se lidé ztotožňovali s národem, nestačí prostá schopnost abstrakce a imaginace. Vztah k národu vždy obsahuje jisté prvky emotivní.*“⁶² Předpokládáme, že na emotivní aspekt fašismu není při pokusech o jeho definici kladen dostatečný důraz proto, že se jedná o subjektivní faktor, který v racionální vědě nemá místo. Domníváme se, že i přes toto zatížení by se emocím na badatelském poli fašismu měl věnovat větší prostor.

3.7 Český fašismus a jeho specifika

V této podkapitole si vymežíme, na jakých základech se konstruoval český fašismus, v čem se s dalšími evropskými fašismy překrýval a v čem se naopak lišil. Není cílem zde postihnout genezi českého fašismu, ani reflektovat situační změny, poněvadž tato tematika není předmětem dané práce.

Česká podoba fašismu se odvíjela především od nespokojenosti s nově vzniklým samostatným státem, respektive od nespokojenosti s jeho vedením, směřováním a hodnotami, od kterých byl odvozen.⁶³ Mluvíme zde především o liberálně demokratické orientaci státu, republikánském zřízení či o osobě T. G. Masaryka. Český fašismus se ve svých počátcích (20. léta 20. stol.) naproti tomu vyznačuje projevy carofilství, antisemitismu a panslavismu. Fašistický ideál státu se inspiroval italským vzorem, což ve zkratce znamená, že inklinoval ke stavovskému státu, který by byl korporativně uspořádaný a jednotlivé stavy by měly mít rovnoměrné (ne proporcionální) zastoupení v rozhodovacích orgánech. V čele státu by stál vůdce.⁶⁴

Fašistické hnutí přitahovalo jedince z různých sociálních vrstev. Velkou měrou zde byla zastoupena nespokojená střední třída nebo studentstvo s radikálními sklony (především budoucí medikové a právníci). Nechyběli však ani rolníci, živnostníci nebo dělnictvo. Když se zamyslíme nad rozrůzněností fašistických sympatizantů, není proč se divit, že velmi těžko hledali společný program. Prakticky zde fungovalo to stejné, co v Itálii nebo v Německu.

---

⁶² HROCH Miroslav, *Národy nejsou dílem náhody*, s. 233.

⁶³ Kořeny radikálního myšlení však nesporně sahají již do doby boje o obrození národa.

⁶⁴ GREGOROVÍČ Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1995, s. 46–47.

Programem byl vůdce (v českém případě Radola Gajda), jeho vyhlášky a prohlášení opírající se především o boj proti komunismu, proti korupci a proti parlamentarismu coby zprostředkovateli zmíněné korupce. Tyto proklamace však byly často brány velmi povrchně. Ač fašisté kritizovali parlamentarismus, sami se účastnili voleb, a dokonce obsazovali parlamentní křesla.⁶⁵ Naproti tomu boj proti komunismu a korupci přitahoval i ty, kteří by jinak s fašisty společnou řeč nenašli. Tradičně se fašisté vymezovali vůči Německu a německví. Příkladem všeho výše zmíněného může být leták *Československý fašismus a jeho cíle*:

„Občané! Kam jsme to dospěli po sedmi letech samostatnosti? „Osvoboditelé“ chystají nám jařmo českoněmecké vlády. Vlastenectví je prohlašováno za zločin a je všemožně ubíjeno násilím. Hraničářům hrozí Němci vyhubením a český dělník je zbavován ve zněmčeném území chleba, přihlásí-li se za příslušníka státního národa. Všude se provokativně němčí, takže není jisto, jsme-li v Berlíně nebo v Jerusalemě. Jsme v hospodářském područí židovského a německého kapitálu! ... Parlament je hlasovací aparát, senát zbytečný a neplodný ústav. ... Politické strany zabíjejí stát tříštěním osobního cítění jednotlivců. ... Vlast je v nebezpečí! ... Pomněte, že proletariát, buržoasie, politické strany a náboženská rozvrstvení jsou fikce. – Národ je skutečností.“⁶⁶

Svým modelem se český fašismus blíží pravděpodobně nejvíce k režimu generála Franca a falangistům. Porovnávání těchto dvou režimů je však náročné, protože čeští fašisté se na rozdíl od falangistů nikdy nedostali k moci. Postoje českých fašistů se v průběhu času vyvíjely a měnily. Co zůstává po celou dobu fašistického působení v Československu stejné, je antiliberalismus, antisemitismus a demagogie v jeho výstupech. Na otázku, proč zde fašismus nebyl tak úspěšný jako například v Itálii nebo (v jeho permutaci) v Německu, se nabízí více odpovědí. V první řadě Radola Gajda nebyl tak strhujícím a charismatickým člověkem jako Mussolini nebo Hitler a nedokázal přitáhnout na svou stranu větší dav. Druhým důvodem může být také to, že v Československu nerezonoval pocit méněcennosti jako tomu bylo ve výše zmíněných státech. Se vznikem první republiky, tak, jak byla ustanovená, Československo dosáhlo maxima svých možností, tudíž nebyl důvod k nějaké vážnější nespokojenosti.⁶⁷

---

⁶⁵ PEJČOCH Ivo, *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, Praha: Academia 2011, s. 9–10.

⁶⁶ GREGOROVÍČ Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu*, s. 26.

⁶⁷ Historie.cs, 2010, *Český fašismus*, iVysílání ČT, [cit. 29.6.2021], dostupné z: <https://www.ceskatelivize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/210452801400037#t=22m03s>.

Během druhé republiky se čeští fašisté rozdělili na dvě skupiny. Jedna zůstala protiněmecká (vedení NOF v čele s Radolou Gajdou) a druhá se začala přiklánět na stranu Němců a antiněmečtví z její rétoriky rychle vymizelo. Během druhé světové války se jedna z fašistických organizací (Vlajka) stala nejvýraznějším kolaborantským činitelem.

Je zřejmé, že i na československé půdě fašismus velmi silně působil na city a emoce a nějaký relevantní, nebo dokonce logický základ a promyšlená ideologie tady své místo nenašly. Trefně to vystihuje Gregorovič, když tvrdí, že „*politické myšlení českých fašistů...bylo prostě ve svých koncepcích zmatené, protikladné a nelogické. A právě tak protikladné a nelogické byly jejich činy, které z tohoto myšlenkového světa vzešly.*“⁶⁸

---

⁶⁸ GREGOROVÍČ Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu*, s. 61.

4 Viktor Dyk

V této části práce představíme Viktora Dyka. Bude se jednat o průřez jeho životem, který by měl rámcově poukázat na klíčové okamžiky, jež ovlivňovaly Dykův světový názor. Důkladnější rozbor Dykova myšlení bude proveden až v analytické části.

„Narodil jsem se zrovna pod Mělníkem, v šopecském dvoře, u Pšovky, která zbyla z dob starých Pšovců. (...) Od kostela v jasných dnech krásně jsme viděli Říp a kapličku svatého Jiří. Tam stanul kdysi praotec Čech, ale tomu už bylo dávno... (...) Širé lány, české lány. A přece nedaleko od nás byl Liběchov se sochou Císaře Němčitele⁶⁹. Byli jsme skoro ve středu Čech, a přece na pomezí: nikdy ve mně nezanikl tento zneklidňující dojem mého chlapectví.“⁷⁰

Výňatek z článku *Mělník* otištěný roku 1925 v *Národních listech* velmi přesně popisuje úlohu rodného kraje ve formování myšlení mladého Viktora Dyka. Pocházel z rodiny, která byla velmi dobře hospodářsky zabezpečená (otec byl správcem mělnického panství Lobkoviců) a zároveň v ní byl udržován vysoký kulturní standard. Kromě otce byl jeho vzorem o dva roky starší bratr Ludvík, který byl v prvních letech Viktorova studentského života v Praze jeho průvodcem a ukazoval mu, jak fungují studentská shromáždění, pomáhal mu získat kontakty a přátele. Oba byli členy studentského spolku Slavia, který se v roce 1896⁷¹ rozdělil na dva proudy, přičemž Viktor Dyk zastával postoje internacionální minority⁷² a Ludvík naopak postoje vyhroceného nacionalismu. Bratři spolu vedli ostrou polemiku na stránkách interpelační knihy Slavia a v této době spolu nekomunikovali jinak než veřejně a písemnou formou.⁷³ Neméně důležitou osobou byla pro Dyka jeho babička z matčiny strany Marie Patrovská. Ač rodilá Němka, zastávala postoj nesmlouvavého češství, což Dykovi nesmírně imponovalo, a navíc se v něm probudila představa, že problém českých Němců by se dal vyřešit jejich

---

⁶⁹ Jedná se o označení císaře Josefa II.

⁷⁰ DYK Viktor, *Mělník*, *Národní listy*, 5. 9. 1925, s. 9.

⁷¹ Rok 1896 byl zároveň rokem, kdy Viktor Dyk vstupuje na univerzitu a hned se stává členem spolku.

⁷² Výňatek z prohlášení Viktora Dyka: „*Klademe, jak již Palacký a Havlíček, dobro lidské výše než dobro národní, a budeme tedy rozhodně vystupovat proti pokusům vládnoucích tříd, aby učinily přirozené rozdíly národní překážkou všeobecného kulturního rozvoje. Mezinárodnost již pojmem svým předpokládá národnost a je pouze něčím stojícím na podkladě národnosti všech. Je to tedy prostá snášenlivost národní, nikoli beznárodnost. Nevylučujeme možnost prospěšné práce pro lidstvo, a tím i pro národ vlastní i mimo hranice národní.*“ Cit. dle MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha: Melantrich 1988, s. 19.

⁷³ MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 18–20.

počeštěním.⁷⁴ Oba bratři Dykovi u ní bydleli během gymnaziálních studií v Praze. Na gymnáziu potkal Aloise Jiráka, coby učitele dějepisu. Ten v něm umocnil jeho zájem o historii a literaturu. Sympatie byly vzájemné, Dyk patřil k jeho nejoblíbenějším žákům a ani po dokončení gymnaziálních studií se jejich cesty nerozešly. Jirásek byl Dykovi nespornou autoritou, o čemž svědčí i několik básní a článků týkajících se Jiráskovy osoby vyšlých z Dykova pera.

Jak bylo výše řečeno, Dyk byl už jako mladý student politicky velmi angažovaný. Už v roce 1893, při procesu s Omladinou, patřil Dyk ke studentům, „kteří byli plni radikálního nadšení a bojovného odhodlání skoncovat se „ztrouchnivělou monarchií“.“⁷⁵ Vyhrocené období *fin de siècle* mělo na Dykovo myšlení patrně nejvýraznější vliv. Především se jedná o prosincové bouře v Praze, které byly reakcí na pád Badeniho vlády kvůli jazykovým nařízením.⁷⁶ Dyk se aktivně do protiněmeckých demonstrací zapojil a později o tomto období napsal nejedno dílo (např. romány *Prosinec* a *Konec Hackenschmidův* nebo některé básně ve sbírce *Síla života*). Literární historik Jaroslav Med o prosinci 1897 píše:

„Vášnivé nacionalistické gesto, i když vzápětí paralyzováno zbabělým opatrnickým mladočeské politiky, muselo svou spontaneitou strhnout tak impulsivní [sic!] bytost, jakou byl dvacetiletý Dyk. Jeho romantický individualismus je přemožen ulicí, ztotožňuje se s ní, je stržen přívalem událostí, v nichž hledá východisko ze své ‚dekadentní umdlenosti‘ i jisté baudelairovské opojení z davu, jenž je silný ve své ničivosti.“⁷⁷

Dyk komentoval svou účast na pouličních nepokojích na stránkách *Samostatnosti* slovy:

„Prosinec 1897 neměl historických postav, strhujících vůdců, jeho hrdinou byla ulice... myslel jsem její myšlenkou a její pud byl mým pudem.“⁷⁸

Právě v událostech prosince 1897 můžeme hledat definitivní příklonění Dyka k nacionalismu, který byl později nedílnou součástí jeho politického myšlení.

---

⁷⁴ Tuto Dykovu představu můžeme zhodnotit jako silně naivní, neboť si musel být vědom skutečnosti, že vzhledem ke stále více eskalujícímu napětí mezi oběma tábory, které se rozdmýčávalo již od roku 1848, byla možnost většího počeštění českých Němců prakticky nereálná. Pozdější historický vývoj tuto představu zcela vyvrátil.

⁷⁵ MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 11.

⁷⁶ K problematice více viz BOROVIČKA Michael, BĚLINA Pavel, KAŠE Jiří, KUČERA Jan P., *Velké dějiny země Koruny české*, díl XII.b, Praha: Paseka 2013.

⁷⁷ MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 29.

⁷⁸ DYK Viktor, *Samostatnost*, 8. 3. 1910. Cit. dle MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 30.

První desetiletí 20. století bylo pro Dyka těžkou ranou. Veškerý odpor, který se tak masivně zvedl v roce 1897, se najednou prakticky rozplynul a společnost se zase uklidnila. Nejedna Dykova báseň užívá motivu spánku, ospalosti, nízkého stropu atd. Viktor Dyk se ale nevzdal, chtěl být „národním bardem“ celé společnosti, a tak stále píše „buditelskou“ poezii, která je zaměřena především proti Habsburkům, habsburské monarchii a proti Němcům. Další výrazný jev, který v jeho díle můžeme objevit, je jeho nespokojenost s povahou Čechů. Nejlépe to vystihuje báseň *Smutná píseň vesnického šprýmaře*:

*„Ku předu jdeme, je-li vhodná chvíle,
Vhodná-li chvíle, jdeme zase zpět.
Při kterémkoliv nás tak vidím díle:
Ne dobří, zlí ne. Něco uprostřed.*

*Vábeni věčně vším, co pro nás cizí,
Jdem šumařiti v chladný pro nás svět.
Na půli cesty tato náhle zmizí.
- Ne sví, ne cizí. Něco uprostřed.*

*Zvedneme ruku. Potom zase klesne.
Dnes oheň v nás. A zítra zase led.
Hrozí se dnes, a zítra sotva hlesne.
- Ne živí, mrtví ne. Tak něco uprostřed.“⁷⁹*

Tato doba je zároveň jakýmsi přelomem, kdy se z Dyka stává autor vysloveně ideologicko-politický a jeho neustále se opakující motiv střetu ideálu se skutečností je promítán na českou realitu.

V roce 1905 ukončil Dyk svá právnická studia a rozhodoval se, jestli se stane právníkem, nebo literátem na plný úvazek. Rozhodl se pro druhou možnost a od roku 1906 byl úředně registrován jako „novinář z povolání“. V roce 1911 se stal poprvé členem politického uskupení, a to konkrétně Státoprávně pokrokové strany. Jeho motivace byla vcelku jasná, nechtěl nic

---

⁷⁹ DYK Viktor, *Pohádky z naší vesnice*, Praha: F. Topič 1921, s. 150.

Báseň na sklonku normalizace zhudebnil písničkář Vladimír Merta, což svědčí o její určité nadčasovosti. [cit. 11.7.2021], dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=P3DCyf5_gQY.

menšího než zachránit českou politickou scénu, která ho svými postoji v mnohém klamala. Sám ve svých *Vzpomínkách* a komentářích uvádí reakci na dobovou politiku:

„Milovat vás nebudu! Nevěřím ve vaši kulturnost, nevěřím ve vaši pokrokovost. Vaše oposice [sic!] je frází, váš demokratismus je frází. A krásnými a líbivými slovíčky přikrýváte pouze chtivé své ruce! Milovat vás nebudu, zbabělé a reakční Čechy! Čechy ničemných zrad a podlého kariérnictví, Čechy politické frivolity, cirkusové Čechy. Milovat vás nebudu, jakože jsem miloval a miluji rodnou zemi, v jejíž lepší budoucnost věřím přese vše. Říkáte, že jste nacionalisty; každým krokem ponižujete a do bláta strhujete myšlenku národní; říkáte, že jste pokrokoví; každým krokem negujete pokrok. (...) Protivníka mohu respektovat, nemohu však respektovat krásné masky, za nimiž je všechno a nic, dle příležitosti.“⁸⁰

Kdybychom měli zmínit další politické postoje, které si Dyk s sebou do strany přinesl, byl by to odpor k sociální demokracii⁸¹, k české „pozitivní politice“, k masarykovskému realismu, který je podle něj jednou ze zásadních překážek radikalizace českého politického myšlení, a samozřejmě odpor k monarchii. V podstatě můžeme tvrdit, že pro Dyka byla v tuto chvíli primárně důležitá otázka nacionalismu a vše ostatní odsouvá stranou.

Navzdory prvnímu politickému debaklu – v parlamentních volbách kandidoval ve vinohradském okrsku č. 10 a skončil 4. z 5 kandidátů s 205 hlasy (úspěšný kandidát měl 3 215 hlasů)⁸² – stejně věřil, že má politické scéně co dát. Měl pocit, že jako básník je natolik vyhraněná individualita, že může tvořit most mezi jednotlivými stranami nebo mezi frakcemi vzniklými napříč stranou státoprávně pokrokovou. To ale pravděpodobně nikdy nebylo realizované a z Dyka se nikdy nestal politik velkého formátu. Meč tuto situaci glosuje slovy:

„Chtěl být pojítkem mezi jednotlivými skupinami a přispěti k ozdravení poměrů stranických, a zatím zůstal jen osamělým básníkem bez jakéhokoli skutečného vlivu na profesionální politiku.“⁸³

První světová válka byla v Dykových očích buď anebo pro český národ a pro Dykův celoživotní sen, „vymanit se z habsburského područí“. Během ní horečně psal

---

⁸⁰ DYK Viktor, *Vzpomínky a komentáře*, Praha: Ladislav Kuncíř 1927, s. 188–189.

⁸¹ Ovšem ne kvůli tomu, že by podceňoval naléhavost sociální otázky, to je patrné i v jeho díle, ale spíše kvůli nedocenení národnostní problematiky ze strany sociálnědemokratických politiků.

⁸² MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 182.

⁸³ Tamtéž, s. 193.

protimonarchistické básně a články, což považoval za svůj největší úkol v rámci domácího odboje. Novinář Jan Hajšman komentuje Dykovu činnost slovy:

„Viktor Dyk byl takřka sám a sám, jenž mluvil. Svým způsobem. Nejdříve v deníku Samostatnost; tropil si tam veřejný posměch z Němců, zvláště z Rakouska. Na samém začátku války soustavně podlamoval důvěru v rakouské vedení války, vysmíval se, ironisoval a rval všeobecnou víru ve vítězství Němců.“⁸⁴

Jeho protistátní činnost však byla kvůli románu *Tajemná dobrodružství Alexaje Nikolajeviče Kozulinova* odhalena a 20. listopadu 1916 byl zatčen pro velezradu. Dne 15. prosince byl převezen do Vídně, kde byl internován ve „věži smrti“ a stal se zde spoluvězněm dr. Kramáře a dr. Rašína.⁸⁵ Ani stěny vězeňské cely však Dyka neumlčely. Naopak zde vzniká notoricky známá báseň *Země mluví*, což je zřejmě jedna z jeho nejsuggestivnějších básní vůbec. V květnu 1917 byl z vězení propuštěn pro nedostatek důkazů:

„V té době, koncem května, v proudu porad o založení České demokracie, vrátil se také z kriminálu Viktor Dyk. V bídě a starostech, tělesně vyčerpán, bez postavení, člověk s holýma rukama; ale vpadl jako rváč rovnýma nohama do boje [sic!] a tak jako v prvním období války byla ho plná Praha a plné české země. Jeho hlas byl daleko slyšitelný a dychtivě poslouchán.“⁸⁶

Vznik Československé republiky na jednu stranu naplnil jednu jeho touhu, avšak nelze tvrdit, že by byl bezvýhradně spokojen. Především si uvědomoval, že je to jen začátek a republiku čeká ještě spousta práce. O tom pojednává jeho báseň *Píseň noci 29. října*:

*„Kokardy, jásos, na praporu prapor.
Srdce se až rozletí
Jak je to krásné, překonati zápor
a býti, vésti, stavěti!*

---

⁸⁴ HAJŠMAN Jan, *Viktor Dyk v domácím odboji*, Praha: Legie, orgán Nezávislé jednoty čsl. Legionářů a Kruhu jejich přátel 1931, s. 3–4.

⁸⁵ JELÍNEK Hanuš, *Viktor Dyk*, Praha: Česká akademie věd a umění 1932, s. 28–29.

⁸⁶ HAJŠMAN Jan, *Viktor Dyk v domácím odboji.*, Praha 1931, s. 14.

*Leč všichni vy, jichž srce náhle zhrdla,
jež opijí dne oslava:
Poslyšte výkřik z básníkovy hrdla.
Boj teprve nám nastává!*⁸⁷

V březnu 1919 se ustanovila Československá národně demokratická strana, jejímž členem se Dyk stal a do smrti z ní už nevystoupil.⁸⁸ Byl za ni zvolen do Poslanecké sněmovny a později i do Senátu. Není ale na místě předpokládat osobní kapitalistické sklony. Dyk nikdy nevlastnil nějak významný majetek a ani o něj neusiloval.⁸⁹ Jeho prvorepubliková politická činnost se nesla ve znamení kritiky „hradní politiky“ (potlačování národní otázky a snahy o zapojení německých politických stran do vlády) a komunismu, v němž viděl destruenta parlamentarismu a demokracie. Negativními slovy nešetřil ani na konto sociální demokracie a českých fašistů. Otázkou je, proč přispěl dvěma články do fašistického listu Vlajka. Tímto rozparem se bude zabývat další část této práce.

Smrt našel Viktor Dyk ve vlnách Jaderského moře v květnu roku 1931, kde ho ranila mrtvice. Jeho pohřeb byl vskutku pompézní a neobešel se bez několika jímavých pohřebních řečí, z nichž uvedeme část té, jež vyšla z úst spisovatele Jaroslava Durycha:

*„Odešel básník, jehož verš měl vůli ocele, vznešenost bronzu a zvuk zvonu. Odešel poslední rytíř českého ducha, poslední věrný. Odešel člověk, který ze všech nejlépe a nejvíce miloval vlast. Smrt ho vzala, nestarajíc se o nás.“*⁹⁰

---

⁸⁷ DYK Viktor, *Poslední rok*, Praha, Na Královských Vinohradech: Ludvík Bradáč 1922, s. 65.

⁸⁸ Československá národní demokracie při svém vzniku integrovala Mladočechy, Stranu státoprávně pokrokovou, Lidovou stranu pokrokovou na Moravě a další menší strany. Vzhledem k tomu, že byl Viktor Dyk členem Strany státoprávně pokrokové, stal se od roku 1919 členem Národní demokracie.

⁸⁹ KAUTMAN František, *Naděje a úskalí českého nacionalismu. Viktor Dyk v českém politickém životě*, Praha: Česká expedice 1992, s. 37.

⁹⁰ NOVÁK Arne, *Viktor Dyk*, Praha: Fr. Borový 1936, s. 31.

5 Vztah Viktora Dyka k fašismu

V této části práce se budeme věnovat rozboru Dykovy politické, publicistické i umělecké tvorby. Pokusíme se aplikovat získané znalosti o fašismu na rozebírané texty, a to v konkrétních momentech, které jsme si stanovili výše. Přiblížíme si povahu Dykova nacionalismu; zjistíme, jestli byl militantní, státotvorný nebo „rytířský“⁹¹, racionální nebo iracionální, jak se projevoval v utváření dalších Dykových světonázorů či jestli se v čase nějak proměňoval. Pokusíme se také zjistit a analyzovat, jak se Dyk stavěl k otázce antisemitismu.

Dalším zkoumaným momentem bude Dykův postoj k povaze státu. Tedy co je stát, kdo ho má vést, nebo jestli je ve státě rozlišen soukromý a veřejný prostor. Zaměříme se i na otázku stability státních hranic. Dalším bodem, který bychom mohli akcentovat, je Dykův postoj ke kapitalismu a případně jestli uvažoval o nějakém jiném modelu hospodářství.

Budeme také sledovat, jak se Dyk stavěl obecně k rovnosti a k demokracii, která je na ní založena, k parlamentarismu, stranictví a k Masarykovi, coby prezidentovi republiky. Chceme zjistit, proč Dyk nebyl spokojený s Masarykovou politikou, jaké to mělo základy, co po něm žádal a jak si státní autoritu jinak obecně představoval.

5.1 **Integrální nacionalismus**

V předchozí části práce jsme si jasně vymezili, že nacionalismus v Dykově myšlení zaujímal to nejpřednější místo. Jaroslav Med se dokonce nebojí označit jeho vztah k nacionalismu jako náboženskou víru:

„Jeho tíhnutí k absolutnu, můžeme-li to tak říci, má vysloveně světský a mravní charakter, jeho transcendentála nemíří k bohu, ale k absolutnu národa, s nímž chce splynout a stát se hlasem jeho svědomí.“⁹²

Při tomto vědomí, které jsme ze studia Dykovy tvorby nabyli také, nelze pochybovat, že nacionalismus je u něj premisou pro všechny ostatní názory. Tedy pokud jde nějaká idea dohromady s nacionální myšlenkou, pak má u Viktora Dyka šanci, pokud je s ní neslučitelná nebo se proti ní dokonce staví, bude ji Dyk negovat. Cílem této pasáže je, aby bylo předem zdůrazněno, jak moc je pro Dykovo myšlení idea nacionalismu určující.

---

⁹¹ Pojem rytířský nacionalismus v souvislosti s Viktorem Dykem zavedl František Kautman.

⁹² MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 78.

Vzhledem k tomu, že je tato problematika velmi obšírná, bude kapitola rozdělena do několika menších částí, z nichž každá obsáhne jeden princip, ze kterých Dykův nacionalismus čerpá. Zároveň bude reflektován vývoj daných principů i jejich vzájemná provázanost a také dějinné souvislosti, na kterých je daný vývoj přímo závislý.

5.1.1 Antiněmectví

Antiněmectví je zdroj, ze kterého Dykův nacionalismus čerpá nepřetržitě. Dalo by se tedy říct, že je tento princip nejdůležitější, a proto jej klademe na začátek zkoumání. Pojem antiněmectví může lehce nabýt konotací jako jsou militantnost, agresivita nebo snaha o potlačení jiného svébytného národa. To by ale jistě nevystihlo pravou podstatu tohoto termínu v rámci myšlení Viktora Dyka. Jeho negativní názor na německý národ vyplývá naopak ze strachu, z pocitu ohrožení malého národa národem početnějším, silnějším a výbojnějším. Tento pocit neutichá ani po vzniku samostatného Československa, spíše naopak se stává ještě silnějším. Pevné základy však nalézá už v Dykově dětství. Nejlépe to vystihl v básni *Noční elegie*, která je jednou z nejniternějších básní sbírky *Satiry a sarkasmy* (1905) a možná i celé Dykovy tvorby. Z našeho pohledu je důležitá pasáž dokládající pocit ohrožení mladého chlapce vyrůstajícího v blízkosti národnostní hranice.

*„Jsou hory k severu, jichž výše výtku chová.
Ty prošel's ulici blízkého Liběchova.
Zde cizí rasy vpád jsi cítil náhle cele
před sochou banální Císaře Němčitele.“⁹³*

V té samé básni se vyskytuje ještě jedna sloka, která nám napoví další zdroj, ze kterého vyvěral Dykův pocit ohrožení a tím byly jeho znalosti dějin a hluboký zájem o historii. Jedná se o tuto část:

*„Až k slzám hnula tě ta historie stará,
naivně oplakal's padlého Otakara,
z falešných fabulí jsi cítil vanut temně
ponurou předtuchu o zašlé slávě země...“⁹⁴*

---

⁹³ DYK Viktor, *Satiry a sarkasmy*, Praha: F. Topič 1924, s. 150.

⁹⁴ Tamtéž.

Nejen z této ukázky je patrné, že Dyk bral dějiny českých zemí velmi osobně a vybudoval si k nim přímo niterný vztah. Z dalších jeho výroků a každoročně publikovaných vzpomínkových článků je evidentní, že studoval Františka Palackého, jehož dějiny jsou pojaty jako střet Čechů (resp. Slovanů) a Němců, a je nesporné, že Palackého autorita Dyka v jeho názoru na německý národ jedině utvrdila. Ostatně postesknutí si nad českými dějinami můžeme vnímat i v básni *Vzpomínka dlouhého zimního večera*:

„*Ves naše byla starší nežli Altdorf*⁹⁵
a větší byla. Ale drsný osud
domovu nepřál; Altdorf stal se městem
a my jsme vsí; to smutný pochod dějin.“⁹⁶

Ze zájmu o historii také přirozeně vyplývá, že Dyk sám sebe, ale i celý národ, vnímal jako pokračovatele dějin. Jím myšlený národ netvořili pouze žijící, ale i mrtví, a dokonce i ti ještě nenarození. Důležitost historických znalostí shrnuje v článku *O tradici*:

„*Je-li tudíž přirozená snaha jiných národů, opíratí se o svou minulost, pokračovati na cestě, předešlými generacemi nastoupené, měřit sebe velikými předchůdci a učiti se i z jejich moudrostí i z jejich bludů, zvláště přirozena měla by být u národa našeho.*“⁹⁷

Stejně tak v básni *Jaro na vsi* můžeme zaznamenat, že Dyk dává do souvislosti, do celku jedné básně, dobu dávno minulou a dobu současnou, jako kdyby na sebe plyně navazovaly.

„*Mor zuřil. Moru zlá byla tu vláda,*
odkryla bázlivé pokrytce.
V kronice naší je hanba a zrada.
A dosud žije vesnice.

Zůstala. Vchází do doby nové.
Nezastavíte pochodu.

---

⁹⁵ Altdorf v Dykově díle označuje vždy Německo.

⁹⁶ DYK Viktor, *Pohádky z naší vesnice*, Praha: F. Topič, 1921, s. 120.

⁹⁷ DYK Viktor, *O tradici*, *Národní listy*, 29. července 1928. In: *O národní stát 1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1938, s. 228.

*Nemožných idyl naivní snové,
chcem' svého lidu obrodu.*

*Děti si hrají. Zda nezastraší
je zamračení bubáci?
Ves nikdo nezachrání naši
nežli ti drobní vojáci!*⁹⁸

Další událostí, která podpořila Dykovo protiněmecké smýšlení, byly česko-německé pouliční nepokoje v prosinci 1897. Jednalo se o protesty českého obyvatelstva proti nepřijetí Badeniho jazykových nařízení, která by češtině zajišťovala lepší postavení vůči němčině, a Badeniho následné rezignaci. Jazyková otázka vyvolala krvavé nepokoje, které musely potlačit až orgány policie. Ovzduší těchto dní popisuje i ve svých dvou románech *Prosinec* a *Konec Hackenschmidův*. Konkrétně v *Prosinci* si můžeme všimnout asi nejradikálnějšího Dykova postoje vůbec. Postava Kopulenta, jež se tak nápadně podobá samotnému autorovi, vidí v pouličních bouřích něco dobrého, něco, co probouzí ospalý český národ:

*„Krev, která tekla, neurážela ho už; bolesti, které slyšel, zněly jako z daleka. Neviděl té krve. Neviděl těch bolestí.“*⁹⁹

V pozdější části díla se dokonce v tomto myšlenkovém směru dostává ještě dál:

*„Byl ochoten schválit i drancování. Terorism, opakoval si, proč ne terorism? Snad není tak docela odbytou taktikou, jak tlachají doktrináři. Zneužito-li všechno na straně druhé, proč neužítí všeho?“*¹⁰⁰

Tato ukázka jasně poukazuje na další dva principy, které se s Dykovým myšlením v této době rozhodně nemohou protínat. Je to Masarykův humanismus a dále také realismus a českými politickými zástupci realizovaná pozitivní politika. Člověka, který by chtěl k dosažení svého cíle *užítí všeho*, nemůže z logiky věci uspokojit usilovná pozitivní práce, která slibuje drobné ústupky z řad vládnoucí strany. Tato tematika však bude podrobněji zkoumána dále.

---

⁹⁸ DYK Viktor, *Pohádky z naší vesnice*, Praha: F. Topič, 1921, s. 181–182.

⁹⁹ DYK Viktor, *Prosinec*, Praha: J. Otto 1906, s. 78.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 212.

Aspekt antiněmectví dosáhl svého vrcholu až po vzniku Československa. Německá menšina v nově vzniklém státě byla tak početná, že se v Dykovi hned probouzely obavy o osud republiky. To, že se po vzniku Československa podstoupila Polákům část Těšína, v něm jen vyvolalo další obavy o možném posouvání hranic v budoucnosti i v jiných částech republiky (máme na mysli vyloženě německé oblasti v pohraničí). Báseň *Hranice* apeluje přesně na tento moment:

*„Do propasti se uvrháte,
hranice nejsou-li vám svaté,
nestřežíte-li jejich čest!
A kdo se neubrání jednou,
na toho všichni nárok zvednou,
kdo sláb je, dráždí cizí pěst.*

*Lesnaté chlumpy a svahy lysé,
dějiny jdou a chyby mstí se
a pro obchůdky není kraj.
Života příliš tvrdá škola
na každý národ přísně volá:
Hranice vlasti sobě haj!!!“¹⁰¹*

Spouštěčem byla i velmi vstřícná politika vůči menšinám, a zvláště volání Němců po „vyrovnání“. To Dyk v roce 1920 komentoval slovy:

*„Dáti Němcům občanská a kulturní práva, budiž; **vyrovnávati se**¹⁰² s nimi, co to znamená? Vyrovnávati se s někým, komu dal jsem všechno právo, znamená dávat mu více nežli jeho právo. (...) Ústupky naše nikdy nevyvolají u Němců lásku k republice. I rozumní Němci a Maďaři vždy budou počítati s občanstvím republiky jako s provisoriem, jež pomine. Alfa a omega naší politiky musí být, přesvědčiti je o definitivnosti domnělého provisoria. (...)*

---

¹⁰¹ DYK Viktor, *Hranice*, nezařazená báseň, [cit. 2.7.2021] Dostupné online z: <https://cs.wikisource.org/wiki/Hranice>.

¹⁰² Takto budeme v naší práci značit, co autor sám v článcích zdůrazňoval tímto způsobem: v y r o v n á v a t i s e.

*Nesmíme nikdy zapomenout, že loyálnost [sic!] Němců – jako kdysi naše – bude vždy záviseti na příznivé či nepříznivé mezinárodní konstelaci [sic!].*¹⁰³

Dalším důkazem toho, že Dyk nikdy nepřijal Němce za součást Československé republiky, je to, že v letech 1918–1931 napsal každý rok alespoň jeden článek na téma *My a Němci* nebo *My a naše menšiny* nebo *Oni a my*.

Musíme si ale uvědomit, že Dyk měl ke svým úvahám často opodstatněné důvody. Ve článku *Duch našich Němců a duch náš* se můžeme dočíst o slovech rektora prof. Naegleho, která reagují na legislativu Československa:

*„Ve včerejším ‚Prager Tagblattu‘ čteme článek rektora prof. Naegle. Tento článek nečiní nic více nic méně než že dokazuje: **především** víme, že tento zákon **nestane** se zákonem, **kdyby** však přece se stal: my Němci nikdy jej neuznáme, nic nevydáme, nic nepostoupíme, leda /násilím/. (...) **Jsme** opravdu **bez viny** na tom, že si troufají Němci mluvit **takto**, jsme opravdu bez viny po všem, co se dělo v posledních týdnech? A **budeme** bez viny, nesemkneme-li se v jeden šik, abychom uhájili vážnost N. S. [Národního shromáždění – pozn. N. V.] a dobré své právo?“*¹⁰⁴

Viktor Dyk byl sám poslancem a později i senátorem, takže byl všech těchto rozprav účasten. V roce 1920 také na půdě poslanecké sněmovny pronesl tato slova:

*„Nemluví, je to zbytečné, k Němcům. Těžiště problému československého státu není v národnostních menšinách, těžiště jeho je v nás. Nebylo a priori pochyby, že není dnes možná spolupráce s Němci. Běda však, dospěli-li bychom tam, že by bylo možno pochybovat o možné spolupráci ať Čecha s Čechy, ať Slovák s Čechy.“*¹⁰⁵

Tady si můžeme povšimnout problému, který provázal celou jeho politickou kariéru. Jak se snažil o to, aby Němci nenabyli silných pozic, nehleděl na to, že i v rámci českého politického spektra existují různé názory a k všeobecné dohodě nestačí „pouze“ to, že jsou Čechy nebo

---

¹⁰³ DYK Viktor, Chauvinismus?, *Národní listy*, 3. ledna 1920. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 38.

¹⁰⁴ DYK Viktor, Duch našich Němců a duch náš, *Národní listy*, 16. ledna 1920. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 47.

¹⁰⁵ *Řeč poslance Viktora Dyka*, Poslanecká sněmovna NS RČS 1920–1925, 5. schůze, čtvrtek 10. června 1920, [cit. dne 11.7.2021], dostupné online z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/005schuz/s005016.htm>.

Slováky. Měl za to, že je třeba „táhnout za jeden provaz“, dokud se chod republiky neustálí, dokud nebude dosaženo národního státu, o jehož prosazení celý život usiloval, a až teprve potom bude možné dohadovat se nad „details“. To ale z pragmatického hlediska a z čisté podstaty politiky nebylo možné, což si nikdy nepřipustil. Nejlépe tuto situaci dokládají slova, která zazněla roku 1925 na půdě poslanecké sněmovny:

„Nesmíme se jen hádati o mandáty, které konečně nebudou rozhodovati, ale musíme míti na zřeteli blaho státu, nesmíme se jenom starati o to, jak bychom mohli přišíti tomu druhému, který trochu více myslí na stát než na popularitu, na záda, že je reakcionář a bůhví jaký nepřítel lidu. Ne, to jsou kratochvíle příliš ubohé na vážnou dobu (Výborně!), to by se mohlo snad díti u národa nebo u státu, který je méně ohrožen, nežli je náš. Ale jestliže my dosud musíme zápasiti s největšími obtížemi, musíme také při každé otázce pomýšleti na zítřek. My budeme míti i nadále odlišné názory a zájmy, ale nad těmito odlišnými názory a zájmy musí býti něco vyššího, před čím ustoupíme posléze, a to musí býti zájem státu a národa.“¹⁰⁶

Vzhledem k tomu, co z výše uvedeného vyplývá, musel být pro Dyka vůbec nejtěžší moment, když v roce 1926 vstoupila Národní demokracie do vlády po boku Německé křesťansko-sociální strany lidové a Německého svazu zemědělců a venkovských živností. Svou stranu, jejímž byl v této době senátorem, obhajoval těmito slovy:

„A chtěli bychom jednou učiniti konec hloupému štvání proti naší straně, poněvadž je ve vládní většině se stranami německými, od nichž ji dělí zásadní rozpory. K dnešní kombinaci přišlo bez vůle a bez tužby naší; naopak bylo naším přáním, aby národní koalice – ovšem poctivější a národnější, než jak se v praksi [sic!] ukazovala! – se nerozbýjela.“¹⁰⁷

Dyka o změně situace nepřesvědčilo ani to, když některé německé politické strany začaly s vládou Československa spolupracovat, ale naopak v tom viděl ještě větší nebezpečí a pouhou změnu taktiky na získání větší moci ve státě:

---

¹⁰⁶ *Řeč poslance Viktora Dyka*, Poslanecká sněmovna NS RČS 1920–1925, 336. schůze, sobota 21. března 1925, [cit. dne 11.7.2021], dostupné online z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/336schuz/s336004.htm>.

¹⁰⁷ DYK Viktor, *Pravý a nepravý nacionalismus*, *Demokrat* IX. 12., 26. března 1927. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 331.

„Zatím, co pozornost naší veřejnosti namnoze se vyčerpává zápasem o moc mezi československými stranami, využívají Němci dnešní situace k systematickému získávání posic. Chceme dnes zdůrazniti, že bagatelisování [sic!] tohoto německého nástupu zdá se nám osudným omylem. Němci nebyli tak nebezpeční, pokud trvali na svém negativistickém stanovisku, jako dnes, kdy se staví „na půdu republiky“.“¹⁰⁸

Z dnešního pohledu můžeme soudit, že byly Dykovy obavy z Němců oprávněné a že se mnoho nemýlil, když tvrdil, že loajálnost Němců k Československému státu záleží především na mezinárodní konstelaci. Na druhou stranu nemůžeme souhlasit s tvrzením, že byli nebezpečnější, když se angažovali ve státním politickém dění. Navíc Viktor Dyk nikdy nenabídl řešení, které by česko-německý problém odstranilo, ač by jako poslanec (nebo senátor) rozhodně mohl.

5.1.2 Antidynastičnost

Antipatie vůči rakousko-uherskému soustátí z velké části vyplývají z výše rozebraného antiněmectví. Viktor Dyk velmi usiloval o samostatný národní stát, kam samozřejmě myšlenka habsburské monarchie nezapadala. Tento aspekt nejvíce rezonuje v již zmíněném prosinci 1897 a zvláště pak během první světové války.

V této době byl Dyk jednou z předních postav domácího odboje. Psal na podporu vzniku samostatného českého státu a za jedno z děl, které bylo silně protirakouské (*Tajemná dobrodružství Alexeje Iványče Kozulinova*), byl na několik měsíců zavřen ve vídeňském vězení. Vyvrcholení první světové války, tedy z české perspektivy vznik Československa, bylo pro Dyka velkým vítězstvím. Stále však nezapomínal na úskalí, která tomu předcházela a byl si dobře vědom, že to není vítězný konec, ale spíše váhavý začátek něčeho nového, za co je třeba ještě velmi bojovat. To také říká básně *Píseň noci 29. října*, která je uvedena výše.

Může se zdát, že aspekt protirakouského smýšlení kvůli dějinnému vývoji nutně mizí, můžeme jej však najít přetavený v negativní vztah vůči internacionalistickým idejím a v Dykových výrocích, že nesmí být zapomenuto na staré Rakousko a na stálou hrozbu, že může být obnoveno.

---

¹⁰⁸ DYK Viktor, Chut' Němců roste..., *Demokrat* XII. 9., 22. února 1930. In: *O národní stát 1930–1931*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 63.

5.1.3 Povaha českého národa

Idea nacionalismu ke svému naplnění potřebuje národ. Nyní se zaměříme na to, jaký byl český národ podle dobových soudů Viktora Dyka a k jakému národu se on sám ve svých myšlenkách obracel.

Jak jsme již dříve zmínili, přelomovým bodem, kdy o sobě Dyk začíná přemýšlet jako o nacionalistovi, je prosinec 1897. To je také moment, kdy začíná svůj osud bytostně propojovat s celým národem. A zároveň začíná popisovat, jací podle něj vlastně jsou lidi, se kterými svůj život tak pevně spojil.

V básni *Rudý prapor* Dyk popisuje zjitřenou dobu prosince možná nejpregnantněji.

*„Žár v oku, sevřena pěst,
zástupů dunivý krok.
Výhružná nota těch slok
uměla před lety svést.
Byla v nich bouře strhující,
a barikády na ulici,
vězení, prapory, mučedníci,
budoucí pomsty zjev,
zákmit slunce, kde tma je.
— Náš prapor do krvava plaje,
je na něm pracovníků krev! —
Zástup dnes kráčí ulicí,
vyhaslé oko, hlasy chraptící.
Po staré vášni stopy není,
jdou všichni chladni, bez nadšení.
Chladně zní sloka, chladno na duši.
Stará ta sloka nevzruší.
Chodec jde ulicí, slyší zpěv v chladu.
Policie vpředu i vzadu.
Smutek se z minula v srdce tu vkrádá
a hořkne promenáda,*

*kde jako paskvil zašlých dní
mdle Rudý prapor¹⁰⁹ zní. “¹¹⁰*

Všimněme si nyní druhé sloky. Zde vidíme opadnutí vášní. To je ostatně něco, co v Dykovi od této chvíle celý život rezonuje. Patrně se nikdy nevyrovnal s pocitem, že z tak prudkých a krvavých protestů nakonec vlastně nic dalšího nevzešlo a celá situace se uklidnila, společnost utichla a přestala se dovolávat svých požadavků:

*„A všechno skryto v městech vzdálených.
Ti jedni spí, ti druzí v krčmách pijí.
A frivolní zní do ulice smích...
Eh, celkem jedno. Všichni dobře žijí.

Zem' dýchá zvolna... Všechno temné je.
A zoufalec se na vše rozpomene!“¹¹¹*

Tato vlastnost Čechů, lhostejnost, je pro romantického básníka něčím nepochopitelným. Češi jsou pod neustálou palbou Dykovy kritiky, ale přitom jsou skupinou lidí, kterou neodmyslitelně potřebuje k naplnění svého ideálu. Mezi tuto skutečnost popisuje slovy:

„Nikdy (...) nedokázal překonat propast mezi svou představou ‚vyvoleného národa‘ a jeho skutečnou podobou – v tom byl základ tragičnosti jeho uměleckého i politického postavení v české poválečné kultuře a politice.“¹¹²

V básních týkajících se tohoto problému často užívá motivů spánku, ospalosti, umdlenosti. Příkladem budiž úvodní báseň sbírky *Síla života*:

*„Plíží se večery, plíží se teskna...
Poslední výkřik už ztrácí se v kraji.“*

---

¹⁰⁹ Rudý prapor byla socialistická, později komunistická píseň. To, že ji zde Dyk uvádí v pozitivním kontextu, je paradoxní vzhledem k jeho pozdějšímu silnému antikomunistickému postoji.

¹¹⁰ DYK Viktor, *Satiry a sarkasmy*, Praha: F. Topič 1924, s. 228.

¹¹¹ DYK Viktor, *A porta inferi*, Praha: Grosman a Svoboda 1897, s. 49.

¹¹² MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 247–248.

*Veliké bolesti, veliká hesla
vyvětrávají.
Včera jsme smáli se, včera jsme lhali,
včera jsme bouřili, včera se bili.
Obzor dnes zatažen: my bychom spali.
A není síly.
Pro něco mlčení, pro něco lítost.
pro sebe výsměchy přitřpklé máme.
Proklatě: jak naše zalhána bytost!
Vyvětráváme.“¹¹³*

Během první světové války se však jeho postoj k českému národu postupně proměňuje. Sbírkám básní, které v této době vyšly, se souhrnně říká *Válečná tetralogie*. V první sbírce, *Lehké a těžké kroky*, je Dyk stále ještě plný zmaru a nevraživosti vůči Čechům i vůči českým politikům. Jako příklad může sloužit část básně *Status quo*:

*„Národy rostou. Říše, ty se tvoří,
a říše, ty se rozpadnou.
A zem‘ je krásná, třeba v cizím moři
a s letargií záhadnou.*

---

*Zem‘ jediná, jež nevybočí z klidu,
kde status quo se nezviklá.
Ten status quo, jenž značí hanbu, bídu,
již země, běda, přivykla.“¹¹⁴*

Ve druhé sbírce, *Anebo*, jak už název napovídá, se Dyk začíná ubírat jiným směrem. Počáteční básně sbírky zní ještě stejným tónem jako básně sbírky předchozí, ale poslední báseň sbírky, *To je ta vyvolená země...*, prorokuje lepší zítřky:

*„V té půdě rychle vzroste sémě
dějinnou sudbou zaseté.*

---

¹¹³ DYK Viktor, *Síla života*, Praha: Moderní revue 1898, s. 18.

¹¹⁴ DYK Viktor, *Lehké a těžké kroky – Anebo*, Praha 1938, s. 73.

*To je ta vyvolená země,
kde květ dob lepších vykvete.*

*Je nutno staré rány zhojit.
A rány ty se zahojí.
Je nutno rozdělené spojit
tisíciletém po boji.*

---

*Ospale klímá duch. A věsí
své hlavy lidé bez slova.
Zdají se mlčet šumné lesy
a mlčet rovy hřbitova.*

*Zdá myšlenka se mluvit temně;
leč promluví keř hořící.
To je ta vyvolená země:
chce svoje slovo dořici!*¹¹⁵

Ve třetí sbírce, *Okno*, se problém povahy českého národa tolik neprojevuje. Dyk zde reflektuje hlavně svůj vztah k Zemi. Nejlepším toho dokladem je báseň *Země mluví*, z níž pro příklad uvedu druhu sloku:

*„Na nás oba padl těžký stín.
Matka tvrdá jsem byla a ty tvrdý syn.
Nepozdvihl jsi pro mne rámě.
S láskou jsi nepomyslíl na mě.
Když vítr zahučel, zaprašťel mráz,
neslyšel jsi můj hlas.
A já přec mluvila, vidouc tvou psotu,
bídu, jež věčně tě štve.
A z mých úst zamklých zaznělo tu:
Vezmi si své!*¹¹⁶

---

¹¹⁵ DYK Viktor, *Anebo*, Praha: Fr. Borový 1918, s. 105–106.

¹¹⁶ DYK Viktor, *Okno*, Praha, Na Královských Vinohradech: Ludvík Bradáč 1921, s. 73.

Dále zde vzpomíná na své dětství, většina básní má melancholický ráz. Důvodem je pravděpodobně to, že většinu básní této sbírky napsal ve vídeňském vězení a sám sebe bral jako oběť, která poslouží k dobru národního celku.

Závěrečná sbírka tetralogie, *Poslední rok*, už má zase bojovnější ráz. Pouhá víra ve svobodu se prohlubuje v jistotu, která s sebou zároveň ale nese zodpovědnost a není darem, ale především úkolem:

*„Žijeme a třeba byl to bol.
Žijeme a přijímáme úkol.“¹¹⁷*

S jistotou svobody se ale znovu objevuje pochybnost, zda na to český národ stačí. Ještě se nic nestalo a Dyk už píše verše:

*„V té licitaci, v demagogů hádce,
kterou jste tolik strženi:
co čeká práce, práce, ještě práce,
co nutno sebezapření.“¹¹⁸*

Pak ale přichází říjen 1918, který přináší vznik samostatného Československa a pro Dyka asi nejdůležitější dějinnou chvíli v životě, což říká i svou básní *Osmý listopad 1918*:

*(...) „jsme svobodni, jsme svobodni!
A naše volnost krutých věků rány
posléze jednou zahojí.
Jsou otevřeny do budoucna brány.
Vy, mrtví, spěte v pokoji!“¹¹⁹*

Dykovo nadšení však netrvá dlouho. Když po 28. říjnu opadnou prvotní vášně a situace se přestane idealizovat, vidí Dyk, že český národ se nezměnil, že je stále stejný, jako za dob Rakouska-Uherska. Samozřejmě, že by bylo naivní myslet si, že se v mžiku změní tak zásadní

---

¹¹⁷ DYK Viktor, *Poslední rok*, Praha, Na Královských Vinohradech: Ludvík Bradáč 1922, s. 23.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 61.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 70.

princip, jako je povaha národa, ale takový Dyk byl. Jaroslav Med to komentuje slovy, že byl „*maximalista, který vše kolem sebe měřil krajností svého ideálu*“¹²⁰.

Už v roce 1923 v Národních listech publikoval kritický článek *Kapitolka o panu Lhostejném*, kde celý problém ironizoval:

*„...A tak šly dějiny. Nikdy neříkal Lhostejný z Čertvševem ' tak ani tak a vždycky na jeho slova došlo. Neříkal tak ani tak představitel slavného tohoto rodu, když Přemysl Otakar II. vytáhl do boje proti Rudolfovi Habsburskému. A hle, došlo na jeho slova a Přemysl Otakar padl.“*¹²¹

Na konci článku pak svým slovům dodal váhu, když napsal:

*„...jsouť Lhostejní rodem velmi života schopným a jejich schopnost vyzplovací je nemalá. Dnes je počet jejich legie; jak bude zítra? Neříkám tak ani tak... Pochybnost mám jedinou. Stane-li se národ celý Lhostejným, kdo bude ještě se Lhostejným podivovati?“*¹²²

Názorně zde vidíme střet představy a skutečnosti, který byl jak pro Dykovu literární tvorbu, tak pro jeho politický život příznačný a konkrétně v otázce povahy českého národa se projevuje asi nejzřetelněji.

5.1.4 Racionální nebo iracionální nacionalismus?

Výše jsme se dotkli toho, že Dyk byl romantickým básníkem. Sice jej k tomuto uměleckému směru nemůžeme řadit z časového hlediska (romantismus je záležitostí přelomu 18. a 19. stol.), ale z hlediska motivů, které se jako romantické uvádí (např. rozpor snu a skutečnosti nebo nepochopený hrdina stojící na okraji společnosti), sem Dyk jednoznačně patří. Z identických znaků romantismu a z toho, že je přímým protipólem realismu, vyplývá, že je Dykův nacionalismus spíše iracionální. Částečně jsme tuto tezi již prokázali, když jsme mluvili o Dykově vnímání povahy českého národa. Dále uvedeme jeden z mnoha příkladů, který jednoznačně svědčí o tom, jak silně Dyk prožíval období první světové války. Ve *Finále* básnické sbírky *Anebo* (1917) provolává:

---

¹²⁰ MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 23.

¹²¹ DYK Viktor, *Kapitolka o panu Lhostejném*, *Národní listy*, 7. října 1923. In: *O národní stát 1923–1925*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 191.

¹²² Tamtéž, s. 193.

*„Kupředu, lodi má! A ne už pouze moje.
Ne mé jsou bolesti, ne mé už pouze boje.
Ne můj už tento smír.
Kupředu, lodi má! A k mojí ne, k všech spáse.
Ať bouře zvedne se, ať orkán rozpoutá se,
kupředu přes ten vír!
Kupředu, lodi má! Ať cíl je kdesi v dáli.
A v bouři šílené můj koráb ztroskotá-li,
zajdeme s klidem oddaným.
Zajdeme smíření, zajdeme s jasným čelem.
Neb nemohu-li býti Spasitelem,
chci býti Ukřižovaným.“¹²³*

Motiv obětování se pro dobro národa je velmi příznačným pro český romantismus a počátky má už v době Národního hnutí, na jehož myšlenky Dyk nepochybně navazuje. V této části básně můžeme spatřit jakou měrou emocí období první světové války autor prožívá a jaké do něj vkládá naděje. A pokud někde hrají výraznou roli emoce, není už tolik místa pro racionalitu. Proto soudíme, že Dykův nacionalismus byl iracionální, emočně vypjatý a nabýval až existenciálního rozměru. Arne Novák o Dykovi a jeho nacionalismu napsal tato slova:

„Mezi evropskými nacionalisty [sic!] a to nejen doby naší, ale i z klasického období národní filosofie a romantiky, najde se málo myslitelů a básníků, kteří by s takovou intenzitou i složitostí byli prožili problém národa.“¹²⁴

5.1.5 Šovinismus neboli militantní nacionalismus

Když jsme v teoretické části zkoumali a popisovali fašistický nacionalismus, došli jsme k závěru, že se od liberálního nacionalismu liší především svou militantností a akcentuje

---

¹²³ DYK Viktor, *Anebo*, Praha: Fr. Borový, 1918, s. 115.

¹²⁴ NOVÁK Arne, *Viktor Dyk*, Praha 1936, s. 5.

nadřazenost jednoho národa nad druhým. Viktor Dyk v jednom ze svých publicistických článků napsal:

„Nacionalism jiných národů vrcholí v lásce k svému národu a je šťasten štěstím svého národa; jest osudovou tragikou Němců, že německý národní cit uspokojí jen neštěstí národů ostatních a že chauvinismus¹²⁵ německý musí spojit lásku k svému národu s nenávisť ke všem ostatním.“¹²⁶

Tento výňatek může naznačit, kterou cestou se jeho nacionalismus ubírá. V následujících řádcích provedeme detailnější rozbor této teze.

Ve svých studentských letech se Viktor Dyk ještě nestavěl přímo do řad nacionalistů. Tento jev vysvětloval slovy:

„Možno, ba pravděpodobno, že mne dráždilo k odporu proti táboru nacionálnímu hlavně a především to, že jsem cítil svůj nacionalismus jinak, nechci říct hlouběji, poněvadž je to příliš naduté slovo, ale tragičtěji a problém národa že šel až na sám kořen mé bytosti.“¹²⁷

Ona tragičnost problému národa se projevuje v Dykově díle prakticky od začátku až do konce. Už z několika předchozích ukázek je to zjevné, proto není třeba užívat dalších. Je ale důležité si uvědomit rozměr tohoto pocitu. Nelíbí se mu, v jakém stavu se český nacionalismus ocitá, a proto má pocit, že je potřeba jej chránit a bojovat za něj, ale to jen v mezích vlastního pole působnosti. Nikdy u něj nevidíme moment, kdy by mu šlo o podmanění jiného národa národem českým, což ostatně komentuje i v článku *Popíraná síla*, kde srovnává možnosti českého a německého imperialismu (a zároveň se – znovu – vymezuje vůči Němcům):

„A snad je to příklad německého imperialismu, který vedl u mnohých našinců k takové hrůze před nacionalismem. Ovšem si neuvědomili tito našinci, že nebezpečí českého imperialismu je poněkud nepravděpodobnější než-li nebezpečí imperialismu německého. A neuvědomili si ještě jednu věc: že silné národní vědomí německé, vedlo-li k porážce ve válce světové, umožnilo také Německu překonati je daleko snadněji a lépe, než mohl kdokoli roku 1918

---

¹²⁵ V několika člancích, politických projevech i básních se Dyk ostře vymezuje proti tomuto šovinismu, jenž v jeho pojetí můžeme brát právě jako fašistický nacionalismus, jak jsme si jej dříve vymezili.

¹²⁶ DYK Viktor, „Nikomu nepomozte!“, *Národní listy*, 25. února 1923. In: *O národní stát 1923–1925*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 76.

¹²⁷ JELÍNEK Hanuš, *Viktor Dyk*, Praha 1932, s. 12–13.

čekati. A neuvědomují si, že toto silné národní vědomí dnes už poraženým vrátilo mnohé z toho, co ztratili porážkou.“¹²⁸

Viktor Dyk se k problematice militantního nacionalismu vyjadřuje i přímo po vzniku Československa, kdy se od něj jednoznačně snaží oddělit své pojetí nacionalismu a zároveň vlastní myšlenku obhajuje:

„Abychom neprovokovali, mlčíme raději. (...) Tak mi si nepředstavujeme smír s Němci. A chtěli bychom, aby naše politika neztotožňovala nacionalismus a chauvinismus. My ,výstřední nacionalistické živly‘ hájíme jen národní a státní nezbytnosti. Chceme rozvoji vlastnímu a musíme mu chtít. Toť není ,výstřední nacionalismus‘, toť prostě národní povinnost. Ale chauvinismus – který vedl a vede ještě politiku německou – nechce pouze vlastnímu rozvoji; je uspokojen pouze útiskem a křivdou na jiných páchanou.“¹²⁹

Na základě uvedených skutečností usuzujeme, že slova, která Viktor Dyk použil na popis svého nacionalismu, jsou nejlepší možným vystižením celé situace:

„...právě pro své klady a svou konstruktivnost náš nacionalismus musí zůstat, jakým byl: nebyl jen nedůvěrou, neznamenal zášť a nenávisť, znamenal naopak velikou víru, velikou naději a velikou lásku.“¹³⁰

Tato naděje a láska, ale také stálá obava vyznívá i z básně *Píseň 28. října*, jež je součástí sbírky *Devátá vlna*, která je také Dykovou sbírkou poslední. Můžeme tak s jistotou říct, že síla Dykovy víry v národní stát nikdy neopadá.

*„Vlaj, naše vlajko, věčně vlaj,
vlaj za bouře a za pohody!
Chraň čest a řád a práce plody.
Těch pro Tě padlých odkaz haj.*

---

¹²⁸ DYK Viktor, Popíraná síla, *Národní listy*, 25. srpna 1929. In: *O národní stát 1929*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 221.

¹²⁹ DYK Viktor, Naše menšiny, *Národní listy*, 26. srpna 1919. In: *O národní stát 1917–1919*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1932, s. 293–294.

¹³⁰ DYK Viktor, Stíny, *Samostatnost XXI*. 44., 12. listopadu 1926. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 236.

*Chraň před náporem rodný kraj.
Neklesni v míru ani v boji.
Kde stanul Čech, ať věčně stojí!
Vlaj, naše vlajko, slavně vlaj!*

*Ne pyšně, hrdě však se vzes!
Ať národ roste, stát ať vzkvétá!
Necouvej před soutěží světa!
Bud' dobrých lásku a zlých děs!¹³¹*

5.2 Stát

V teoretické části jsme si vyjasnili, jak měl z pohledu fašistů fungovat stát. Nyní se zaměříme na to, jak stát vnímal Viktor Dyk a na základě toho budeme posuzovat, jestli se tyto dva pohledy shodují, či nikoliv.

Především je nutno zmínit základní premisu pro toto zkoumání. Viktor Dyk byl velmi reaktivní osobností, co se týče veškerých záležitostí v rámci politického dění. Z tohoto faktu usuzujeme, že pokud pro něj něco bylo důležitého, rozhodně by to nezamlčoval a reflektovalo by to buď jeho literární dílo, nebo publicistická činnost. Z toho vyplývá, že to, co v jeho díle nenajdeme, pro něj zásadně důležité nebylo. Dále je třeba znovu zdůraznit to, co je evidentní z předchozí kapitoly, tedy že nejnosnějším kritériem pro funkční stát v Dykově pojetí není nic jiného než sebevědomý národ. Dokud nebude tato idea naplněna, není podle Dyka třeba zabývat se dalšími otázkami týkajícími se formy státu, protože to patří až do další fáze budování státu. K realizaci myšlenky národního státu však došlo až po Dykově smrti. S tímto vědomím je třeba přistupovat i k dalšímu zkoumání.

Jestli jsme dříve předdeslali, že ideálem pro Viktora Dyka byl suverénní národní stát, pak je logické, že neviděl budoucnost v setrvání českých zemí v nadnárodním státním celku. Právě proto se často vymezoval proti českým politikům, jejichž politika takový kurz většinově nenabírala. Inspirací mu byly Balkánské války probíhající v letech 1912–1913, kdy se balkánské národní státy snažily o osvobození z osmanského područí. Na základě toho také napsal krátký spis *O Balkánu a o nás*, kde nabádal k tomu, aby se lidé situací na Balkánu

---

¹³¹ DYK Viktor, *Devátá vlna*, Česká Třebová: Fr. Lukavský 1931, s. 94.

inspirovali. Rozjaření z české situace a naději silně se upínající k myšlence rozboření monarchie vystihují nejlépe tato slova:

*„Nechápeme tuto zoufalou politiku, která se vůbec zřiká možnosti samostatnosti české, která, buď jak buď, je eventualitou z eventualit. Nechápeme rezignovanou politiku, která spojuje osudy národa s osudy kohokoli. Náš národ bude žít, naučí-li se chtít. Aby se chtít naučil, k tomu měl před očima příklad z Balkánu.“*¹³²

Vznik samostatného Československa umožnila první světová válka. Tento fakt je zásadní, pokud se snažíme vystihnout Dykův vztah k válce, která je podle fašistů „*pro muže totéž, jako rození dětí pro ženu.*“¹³³ První světová válka podle Viktora Dyka ne stmelila, ale dokonce vytvořila český národ:

*“Nebyli jsme národem. Byli jsme skupinou stran a lidí, vzájemně se potírajících. Národ z nás teprve učinilo pronásledování a útisk, národem nás učinila válka. Ale jak zdoluhavý a obtížný to byl proces! Co mělo se stát prvý den, pomalu teprve bylo nutno doháněti; co mělo být připraveno před válkou, bylo nutno teprve za války improvizovati; o čem měla být dávno dohoda, bylo nutno teprve dojednávat. Data mluví; teprve pět měsíců po početí války odchází první český poslanec za hranice a teprve v červenci roku 1915 považuje situaci za zralou, veřejně ohlásil odboj.“*¹³⁴

To ale neznamená, že by se ve válce nějak vyžíval. Velmi dobře si uvědomoval sociální aspekt války a s vojáky padlými na frontě nesmírně soucítit. Také několik básní věnoval padlým vojákům, pro které, říkal Viktor Dyk, muselo být dovršeno, co oni začali. Jedině tak jejich životy nepřijdou na zmar:

*„Syn doby skeptické a otrlé,
za ty se modlím, kdož pozbyli hlasu:
Za živé mluvím, za ty umrlé
obětované velikému času.*

---

¹³² MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 183.

¹³³ EATWELL Roger, *Fascism. A history*, London: Vintage 1996, s. 3.

¹³⁴ DYK Viktor, *Výstraha dějin, Národní listy*, 26. července 1924. In: *O národní stát 1923–1925*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, str. 297.

*Za ty, již příliš časně prochladi,
za ty dnes příliš nehybné a němé.
Bud' jakkoli – ať marně nepadli.
Bud' jakkoli – dobojujeme!*¹³⁵

Když se na válku díváme z praktického hlediska, tedy že je schopna zajistit osvobození menšího národa nebo uhájit hranice, pak ano, Viktor Dyk s válkou souhlasil. Pokud se ale jedná pouze o válku kořistnickou, tedy že je vedena pouze za ziskem nějakého území či pouze pro to, aby byla vedena, tak tento postoj odsuzoval. O tom se můžeme přesvědčit v básni *Hořké sloky*:

*„Meč proti útisku tasiti,
podati trpícímu ruku,
ponižované spasiti,
ukončit staletou muku,
dát život hrdinně obětí,
že skloní hlavu i dálka,
smrtí vlast zachránit roběti:
oh, válka, krásná válka!
Meč ale tasiti o kořist
ve vzteku šíleném, tupém,
poskvrnit prapor, jenž byl čist,
trofeje učinit lupem. –
Nelekati se zločinů,
nad nimiž budoucnost zalká,
řezníky učinit z hrdinů:
oh, válka, hnusná válka!*¹³⁶

Po vzniku Československa si Dyk klade otázku, co je stát. Odpovídá si těmito slovy:

*„Stát jsme dnes my, to znamená, že nutno úplně změnit celý náš vžitý názor na stát z dob,
kdy stát nebyli jsme my. Stát jsme dnes my, to znamená, že máme zájem na tom, aby tento
stát prospíval, vzkvétal, mohutněl. Stát jsme dnes my, to značí, že tam, kde bylo vlasteneckým*

---

¹³⁵ DYK Viktor, *Lehké a těžké kroky – Anebo*, Praha 1938, s. 158.

¹³⁶ Tamtéž, s. 74.

činem brzdití a ochromovati, bude nyní na nás odklízet překážky a urychlovati a posilovati."¹³⁷

Tímto výrokem přenáší zodpovědnost za fungování státu na lidi, kteří v něm žijí. Jak už ale víme, slovo *my*, které Dyk používá, nezahrnuje hned několik skupin lidí. Především je to německá a maďarská menšina a později i komunisté. Tyto skupiny považoval za živly, které stát nejen že nepodporují, ale dokonce vnitřně rozvrací, a proto vůči nim ostře vystupoval. Co však může být překvapivé, komunisti podle něj byli dokonce horší než Němci:

„Tážeme se nyní: Jsou komunisté státnější stranou, než němečtí Landwirti nebo křesťanští sociálové? Zdá se nám, že jsou stranou, která má ne pouze program, ale také praksi [sic!] protistátní, že jsou stranou, která pracuje k naprostému rozvratu, počínajíc tuto rozkladnou činnost u mládeže."¹³⁸

Dyk se nebál označit komunisty za nebezpečí ani na půdě poslanecké sněmovny:

„Pokud se týče vnitřních nepřátel, těch je mnoho a tamhle na těch lavicích jsou (ukazuje na lavici komunistických poslanců) ti největší."¹³⁹

Když ale Dyk říká „*stát jsme my*“, zároveň to znamená, že neuvažuje o nastolení nějakého autoritativního, nebo dokonce totalitního režimu. V této myšlence se s fašismem úplně rozchází. Dykovi přijde naopak naprosto samozřejmé, že je ve státě rozlišován soukromý a veřejný sektor. Autoritativní vůdce nebo vláda jedné strany pro Dyka rozhodně nejsou alternativou vůči demokracii. Nepopíráme, že se často proti demokracii nevymezoval, ale nikdy to nebylo myšleno tak, aby se od ní upustilo, naopak, spíše aby se upevnila a stala se „opravdovější“. Tento názor vyslovuje například v článku *Na rozcestí*, a to dokonce v přímé konfrontaci s fašismem:

---

¹³⁷ DYK, Viktor, [28.] října 1918–1920, *Národní listy*, 28. října 1920. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, str. 177.

¹³⁸ DYK Viktor, Právý a nepravý nacionalismus, *Demokrat* IX. 13., 19. března 1927. In: *O národní stát. 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 331.

¹³⁹ *Řeč poslance Viktora Dyka*, Poslanecká sněmovna NS RČS 1920–1925, 210. schůze, pátek 11. května 1923, [cit. dne 11.7.2021], dostupné online z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/210schuz/s210003.htm>.

„...protože jsme přesvědčeni, že diktatura, o níž sní fašisté, mohla by za daných poměrů mezinárodních opravdu znamenati nejnebezpečnější dobrodružství, jsme pro demokracii, ale **opravdovou**, demokracii, která znamená princip parlamentní kontroly, která znamená svobodu až do té chvíle, kdy této svobody se zneužije.“¹⁴⁰

V podstatě se jeho stanovisko dá označit za pragmatické:

„Demokracie má své vady, parlamentarism [sic!] má své vady, není-li však po ruce nic lepšího, neradno zesměšňovat demokracii ani parlamentarism [sic!].“¹⁴¹

Z této ukázky také vyplývá, že kromě demokracie mu záleží i na zachování parlamentarismu. O tom svědčí i několik jeho článků, ve kterých navrhuje, jak zlepšit etiku parlamentu, jak zvýšit jeho prestiž nebo jednoduše jak dokázat lidem, že je důležitý. V období první republiky proběhlo několik korupčních kauz, a tak důvěra lidí v parlament upadala, nebo dokonce vůči parlamentarismu začínali pociťovat odpor:

„Že odpor k parlamentarismu jde dále nežli je zdrávo, o tom by přesvědčila teprve skutečná vláda diktatury. Ale jsme v takové posici, abychom mohli si přát provedení takových experimentů? Pokud nejsme, máme zájem na tom, aby parlamentarism [sic!] zůstal, ale aby to byl zlepšený, zdravější, ideovější a bezúhonnější parlamentarism! [sic!].“¹⁴²

Zisk poslaneckých mandátů obnáší také předvolební politický boj. Viktor Dyk se ostře vymezoval vůči demagogii, která je podle něj nepřijatelnou formou tohoto soupeření:

„Chceme, aby vládl zákon a řád, aby nastala jistota a klid, či prodloužíme dnešní chaotický stav? Odpověď přinesou volby. Nebudiž nikoho, kdo by bez ohledu na vyhrůžky a teror nevykonal svou povinnost. Nebudiž nikoho, kdo by nechápal, že úspěch demagogie byl by

---

¹⁴⁰ DYK Viktor, Na rozcestí, *Demokrat* XIII. 10., 28. února 1931. In: *O národní stát 1930–1931*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 454–455.

¹⁴¹ DYK Viktor, Parlament a universita, *Národní listy*, 24. června 1928. In: *O národní stát 1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 194.

¹⁴² DYK Viktor, O parlamentarism, *Demokrat* XII. 30., 28. června 1930. In: *O národní stát 1930–1931*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 219.

porážkou demokracie. Poslední důsledek nepřičetné demagogie je reakce. Každý, kdo odevzdá hlas pro strany státně nespolehlivé, pracuje pro ni. ¹⁴³

V neposlední řadě je potřeba se zmínit o otázce státní suverenity, a to z hlediska nedotknutelnosti státních hranic. Viktor Dyk se nikdy nevyrovnal s řešením československo-polského sporu o Těšínsko, tedy postoupením půlky Těšína Polsku. Ještě v roce 1929 toto komentuje slovy:

„Nechybělo mnoho a byla by se objevila blahovlnná vyhláška na hraničních sloupech: Na požádání posuneme je zpět. ¹⁴⁴

Nutnost stability státních hranic a obavy z jejich přílišně mírumilovného posouvání zdůrazňoval v několika dalších článcích a také v básni *Hranice*, z níž jsme část citovali v předchozí kapitole. O faktu, že podle Dyka byly hranice státu i hranicemi státnosti, svědčí krátký úryvek z článku *Hranice*:

*„Máme-li zůstat státem, musíme si býti vědomi toho, co znamená stát a jaké přináší úkoly; a nejsme si vědomi ani významu států ani svých úkolů, nechápeme-li, co značí **hranice**.* ¹⁴⁵

Jestli se s ideologií fašismu Viktor Dyk v některé z představ o tom, jak má stát vypadat nebo co stát znamená, stoprocentně shoduje, je to nepochybně ta, která říká, že stát je důležitější než jedinec:

„Opakoval jsem tudíž opět a opět, že, ježto lidé umírají a národ a stát chce a musí žít, více znamená národ a stát než lidé. Bohužel, právě v pohnutých těchto dnech vidíme neutěšené zjevy, které až příliš jasně dokazují, že přemnohým v republice jsou více osoby, než stát. ¹⁴⁶

---

¹⁴³ DYK Viktor, Demokracie či demagogie? *Národní listy*, 18. dubna 1920. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 95.

¹⁴⁴ DYK Viktor, *Hranice*, *Fronta* II. 48., 23. května 1929. In: *O národní stát 1929*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 156.

¹⁴⁵ DYK Viktor, *Hranice*, *Národní listy*, 1. října 1922. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 458.

¹⁴⁶ DYK Viktor, Osoby, národ a stát, *Demokrat* VIII. 36.–37., 25. září 1926. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 185.

5.3 Vůdce

Ideální fašistický stát potřeboval ve svém čele autoritativního vůdce. My jsme si už v předchozí části vymezili, jak se Viktor Dyk stavěl k demokracii a k parlamentarismu, tudíž i k pojetí rovnosti, a proto úkolem této podkapitoly bude osvětlit, jaký vztah měl k prezidentovi republiky, coby hlavě státu¹⁴⁷, a ke konceptu silného vůdce tak, jak byl vnímán v autoritativních režimech.

5.3.1 Vztah Viktora Dyka k Tomáši Garrigu Masarykovi

Vztah Dyka k Masarykovi je potřeba vnímat ve dvou rovinách, a to jednak v rovině vztah Dyka vůči Masarykovi – člověku a Masarykovi – politikovi, a jednak v časovém vývoji, protože se daný vztah vlivem okolností měnil. Tyto roviny se však vzájemně často prolínají, protože Viktor Dyk neuměl být ani v politice vyloženě neosobní.

Předně je potřeba si uvědomit, že V. Dyk a T. G. Masaryk byli zcela odlišně smýšlející jedinci, což vzájemný vztah velmi ovlivňovalo. Řekli jsme si, že Viktor Dyk pocházel z dobře zajištěné rodiny. T. G. Masaryk se naproti tomu narodil do rodiny, která byla zaměstnána na statku, jeho otec byl dlouho negramotný a jeho matka mluvila lépe německy než česky. Je evidentní, že vzhledem k tomu se myšlení každého z nich formovalo jinak. Dalším důvodem byl i generační rozdíl. Když se Dyk narodil, Masarykovi bylo 27 let, byl zasnoubený a za dva roky se stal docentem v oboru filozofie. Zároveň se doba jejich dospívání řadí do jiného myšlenkového světa. Dyk zažíval výrazné nacionální vzednutí prosince 1897 jako student, kdežto Masarykovi bylo v té době 47 let, a tudíž už byl názorově pevnější. Na přelomu století byl Masaryk již veřejně známou osobností, kdežto Dyk byl stále neznámým studentem.

Poprvé došlo k jejich „setkání“ v roce 1896, kdy Dyk navštívil Masarykovu přednášku. V roce 1910 na ni Dyk vzpomínal na stránkách *Samostatnosti*:

„Mistr přišel a začal přednášet (...). Kouzlo jeho osobnosti působilo na posluchače: myšlenková trivialita zdála se jim zjevením (...). Nevím, jak ve mně vznikl nepříjemný dojem: ne ani tak z Masaryka samotného, jako z té masy, tak zjevně podléhající všem těm sugescím až do oslepení. (...) Nemilý fanatismus myslitele, zaujatého příliš jednostranně. A zdála-li se

---

¹⁴⁷ Především, aby nedošlo k mylné interpretaci, je nutné zdůraznit, že T. G. Masaryka nepovažujeme za „vůdce“ ve fašistickém slova smyslu. Je však nesporné, že Masarykova autorita, vzhledem k tomu, jakým způsobem se zasloužil o stát, byla větší, než mu právně přisuzovala Ústava.

mi tato jednostrannost přípustnou a mnohdy chvályhodnou u myslitele, učitel mne zarážel. ¹⁴⁸

Tato událost však ještě neznamenala definitivní myšlenkový odklon od T. G. Masaryka. K tomu došlo až o tři roky později. Dykovi nevyhovoval Masarykův racionální přístup a pohrdání přehnanými emocemi. To také vyjádřil ve svých dvou studentských románech *Prosinec* a *Konec Haskeschmidův*. Vystupuje v nich totiž postava doktora Hilaria, která je evidentně projekcí T. G. Masaryka. Je jednou ze tří hlavních postav románů a zároveň jedinou postavou, která je ustavičně ironizována a částečně zesměšňována. Kvůli těmto románům se také dostali do první vzájemné, ačkoli neosobní, interakce. T. G. Masaryk podrobil dílo rozsáhlé kritice na stránkách časopisu *Čas* a Dyk na ni reagoval básní *Replikou (Prof. T. G. Masarykovi)*:

*„Má kniha špatna. Zjev to běžný dost.
Zbraň neporání, hrot-li papírový.
Soudíte. Dílo. Moji osobnost.
Proč nervózně tak? Proč tak mnoha slovy?
Muž s mužem v seč jde. Chcete stíny bít?
Můj sofisto, proč krev se tolik pění?
Je-li jen pouhé schéma Hackenschmid –
proč bráníte se někomu, kdo není?
Zlo nespácháno. Vše je pouhý tlach.
Nebylo viny, nebylo tu škůdce.
Nezabit nikdo. Vy jste nebyl vrah.
Proč myjete si, jsou-li čisté, ruce? ¹⁴⁹*

V této době vzniká ještě několik básní, ve kterých se Dyk vůči Masarykovi vymezuje, byla otevřena pomyslná závora. Už v předválečném období kritizoval Masaryka i kvůli jeho vstřícnému vztahu k českým Němcům. Toho si můžeme všimnout v básni *Zprostředkování pana učitele*:

*„Pan učitel k altdorfské straně
spěl v dobré, špatné pohodě.*

¹⁴⁸ MED Jaroslav, *Viktor Dyk*, Praha 1988, s. 27–28.

¹⁴⁹ DYK Viktor, *Satiry a sarkasmy*, Praha: F. Topič 1924, s. 111.

*S pěknými slůvky přišel na ně
o pokroku a dohodě.
V Altdorfu došel velké chvály:
,Muž evropské to výchovy!‘
Potají sobě libovali:
,Ustoupí. Rozklad. Hotovi!‘¹⁵⁰*

Cesty Viktora Dyka a T. G. Masaryka se pozitivně proluly pouze v době první světové války a následného vzniku Československé republiky, kdy jeden intenzivně pracoval v rámci zahraničního odboje a druhý byl jednou z předních osobností odboje domácího. V této době můžeme zaznamenat náhlou proměnu tohoto vztahu. Dyk dokonce složil vyloženě oslavnou báseň na Masarykovu osobu, z níž uvedeme alespoň poslední sloku:

*„Bud’ vítán chodče, z dalekých svých cest!
Jediný jást z vísek zní a měst,
jediná víra plní naše kraje:
kdo dílo začal, také dokoná je.“¹⁵¹*

Na druhou stranu můžeme tuto tezi zpochybnit, protože mohlo také jít pouze o Dykův náhlý emocionální záchvěv. V dalších letech totiž Masaryka, teď už jako prezidenta, znovu výrazně kritizuje. Především se radikálně neshoduje s jeho názorem na otázku českých Němců a zároveň mu vadí Masarykova nezpochybnovaná autorita. Vyjadřuje to například v článku *Autorita presidentova*:

„Nemohu už mlčeti. Neběží o mne; co se mně stalo, jiným se stalo. Ale pravím, že autorita presidenta znamená v republice, pro niž jsem trochu dříve než za války se bil, soustavné ponížení všech ostatních.“¹⁵²

Z této citace je patrný ještě jeden jev. Ačkoliv Viktor Dyk Masarykovi zásluhy na vzniku státu nepopírá, cítí se ukřivděn, že na ty, kdo se za republiku „bili doma“, byli zavíráni do žalářů

---

¹⁵⁰ DYK Viktor, *Pohádky z naší vesnice*, Praha: F. Topič, 1921, s. 147.

¹⁵¹ DYK Viktor, *Podél cesty*, Praha: Ot. Štorch-Marien 1922, s. 8.

¹⁵² DYK Viktor, *Autorita presidentova*, *Lumír* XLIX. 3., 16. března 1922. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 386.

a hrozila jim smrt, už tolik výrazů obdivu nezbylo. I to můžeme řadit k důvodům, proč Masaryka kritizoval.

K jediné přímé výměně názorů došlo na konci 20. let. Viktor Dyk totiž napsal brožuru *Ad usum pana presidenta republiky*, neboli Pro potřebu pana prezidenta republiky. Pro podnět reakce, nebo aspoň přečtení, poslal jeden výtisk přímo do prezidentovi kanceláře. Ten nejenže si příručku přečetl, ale dokonce se rozhodl na ni odpovědět. Dykovi šlo především o to, aby osvětlil své počínání v roce 1915 a v letech následujících, proč neodcestoval do zahraničí a aby vyličil, jaké nespravedlnosti se mu dostalo od Masarykova spolupracovníka dr. E. Beneše, když ve své knize *Světová válka a naše revoluce* zamlčel jeho zásluhy na domácím odboji. Masaryk se v třináctistránkovém dopisu Dykovi vyjádřil ke všemu podstatnému, Dyk odpověděl a dostal ještě jednu odpověď.¹⁵³ Ta obsahovala pozvání Dyka i jeho paní do Topolčianek nebo do Lán. K setkání však nakonec nedošlo a krátce na to Dyk zemřel.

Na příkladu vyjadřování se k česko-německé problematice můžeme reflektovat, jakým způsobem se oba korespondenti k sobě vyjadřovali. T. G. Masaryk napsal:

„...v našem obnoveném státu musíme považovat Němce za spoluobčany, a ne již tak docela jednoduše za nepřátele; každá nenávisť, mstivost a hořkost z té nebo oné strany je otevřenou ranou v těle státu. (...) Že Němcům musíme čelit, rozumí se samo sebou, otázka může být jen o to, jak jim čelit. Vy můžete mít mínění, že my nečelíme správně; můžete nás kritizovat, ale nemáte práva předpokládat, že jsme si svého postupu zrale nepromyslili.“¹⁵⁴

Dyk na tuto tezi navazuje:

„Míníte, pane prezidente, že dnešní podíl Němců na vládní většině dává spíše za pravdu Vám nežli mně. Dnešní účast Němců, myslím, že je předčasno bilancovati. Jsou v ní aktiva, ale také pasiva. Zdůrazňuji, že tato účast na vládě byla v podstatě Vaším úspěchem, byť jste si ji představoval ve formě jiné. (...) Sám jsem hájil roku 1926 stanovisko, že na aktivitu německou nemůžeme odpovědět pasivitou ve vlastním státě. Co se stalo, nestalo se naší vinou, nýbrž naší početní slabostí.“¹⁵⁵

---

¹⁵³ Všechny dopisy jsou přílohami díla Josefa Tomeše *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvojí reflexe češství*. Korespondence probíhala od června do srpna 1929. Cit. dle TOMEŠ Josef, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvojí reflexe češství*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2014, s. 173–194.

¹⁵⁴ TOMEŠ Josef, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvojí reflexe češství*, Praha 2014, s. 173.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 185.

Masaryk korespondenci ukončil slovy:

„Mám tento měsíc některé naléhavé práce, a proto bych Vám teď nemohl podat obšírnější výklad písemný; a musil by být obšírnější, protože jsme se ještě nedostali ku věcem hlavním. A k nim se dostat musíme, máme-li vyjít z té dusné atmosféry, jak říkáte. Hodí-li se Vám, přijďte v září sem do Topolčianek (...).“¹⁵⁶

Konverzace, jak vidíme, je na to, že Dyk byl celoživotním odpůrcem Masaryka, velmi vstřícná a projevuje se snaha o vysvětlení daných postojů z obou stran. Můžeme tak potvrdit tezi Františka Kautmana, který tvrdí, že k sobě oba muži navzájem chovali neskrývanou úctu,¹⁵⁷ ale zároveň je třeba zdůraznit, že mezi nimi nikdy nepanovala vzájemná názorová shoda.

5.3.2 Autoritativní vůdce

Vzhledem k tomu, že jsme si výše uvedli, že Dyk byl vždy zastáncem demokracie a parlamentarismu, je patrné, že myšlenku autoritativního vůdce prakticky vůbec nezvažoval. I nezpochybňovaná autorita prezidenta Masaryka mu byla nepohodlná, jak jsme si uvedli výše, ačkoliv to mohlo vycházet i z osobních pocitů. Jediné jeho vyjádření k pozici autoritativního vůdce jsme našli v článku *Theorie a praxe*, kde Dyk hodnotí komunistický režim v Rusku. Zabývá se událostmi, které provázejí smrt Lenina.

„Za staré monarchie vznikl Petrohrad; po smrti Leninově bude Leningradem. Stará komedie hraje se novým divákům; pod heslem ‚Velkého Kollektiva‘ uctívá se ‚silný jedinec‘.“¹⁵⁸

Heslo silný jedinec je v textu zmíněno ještě několikrát a z celkového vyznění vyplývá, že Dyk takovouto autoritu neboli absolutního panovníka, neuznává, nechce a nepotřebuje.

*„V podstatě úspěch Leninův není úspěchem proletariátu, není úspěchem širokých mass [sic!], není především úspěchem demokracie. Lenin šel za **svým** snem, **svou** myšlenkou*

---

¹⁵⁶ TOMEŠ Josef, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvojí reflexe češství.*, Praha 2014, s. 194.

¹⁵⁷ KAUTMAN František, *Naděje a úskalí českého nacionalismu*, Praha: 1992, s. 29.

¹⁵⁸ DYK Viktor, *Theorie a praxe*, *Národní listy*, 27. ledna 1924. In: *O národní stát 1923–1925*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 228.

a svou silou byl silen. (...) Není to úspěch revoluce proti absolutismu; je to úspěch absolutismu proti revoluci. ¹⁵⁹

Uvědomujeme si, že tato reakce může být ovlivněna i tím, že Dyk proti myšlence komunismu brojil. Zároveň se zde však nevyjadřuje primárně proti ní, ale spíše proti autoritativnímu režimu, který Lenin vytvořil. Proto daný úryvek považujeme za relevantní.

K Benitu Mussolinimu se Dyk vyjadřoval velmi spoře, našli jsme jen 3 zmínky a z toho pouze jednu relevantní. V článku *Příčiny a důsledky* z května 1926 staví Dyk Mussoliniho vedle Lenina:

„Oba případy jasně ukazují, za jakých předpokladů je ohrožení demokracie smrtelné. Ukáže-li se slabou a bezmocnou, ztratí-li důvěru a iniciativu, je-li pasivním divákem státního rozkladu, dostavuje se nespokojenost s vládou a systémem parlamentárním, třeba proti jejich demokratičnosti nebylo námitek. Stupňuje-li se tato nespokojenost, přechází-li vláda v bezvládní, přijde v prvním případě Lenin, v druhém Mussolini. ¹⁶⁰

Z tohoto výroku je jasně patrné, že Dyk zastává demokratický způsob vedení státu a že Mussoliniho režim vnímá jako jeho ohrožení, tedy s ním nesympatizuje. Vidíme, že přímé ohrožení demokracie spatřuje v uchopení moci silným jedincem, z čehož vyplývá, že k vůdcům tohoto typu má negativní vztah.

Je třeba konstatovat, že v tomto směru se Dyk od fašismu odvrací.

5.4 Antisemitismus

Pojem antisemitismus chápeme jako předpojatost či otevřené nepřátelství vůči Židům, které svého nejhrůznějšího projevu dosáhlo ve formě holocaustu.

---

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 229–230.

¹⁶⁰ DYK Viktor, *Příčiny a důsledky*, *Národní listy*, 9. května 1926. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 126.

Antisemitismus není pro fašismus esenciálním projevem, spíše na základě tohoto principu odlišujeme fašismus od nacismu.¹⁶¹ Stejně je ale vhodné vztah Viktora Dyka k Židům prozkoumat.

Obecně se k Židům Dyk moc nevyjadřoval, můžeme tedy konstatovat, že žádné zvláštní sympatie ani antipatie k židovské menšině nechoval. Měl však potřebu se k židovské menšině vyjádřit ve chvíli, kdy došlo na sčítání lidu:

„Židé mají naprostou volnost; právem naším však bude, povšimnouti si, jak jí využili. Na schovávanou se nedá hrát. A přichýlení se k menšinovým národnostem znamená odchýlení se od národa státního. K tomuto odchýlení mají židé své právo, ale přirozeně pro náš poměr k židům rozhodnutí jejich při sčítání lidu bude směrodatné. Přikloní-li se k našim odpůrcům, musíme je považovati za své odpůrce.“¹⁶²

Vidíme, že i v tomto případě je určující otázka národnosti. Také zde spatřujeme jistou iracionalitu Dykova myšlení – když uvážíme situaci, že se člověk narodí do rodiny, která mluví německy, žije v pohraničí, které je většinově německé a židovství je mu již vzdálené, je zřejmě logické, že při sčítání lidu se přihlásí k národnosti německé. Z tohoto důvodu by jej však Dyk již považoval za „svého odpůrce“.

Dle úryvku básně *Balady z Pohádek z naší vesnice* je znát, že se Židům zřejmě nijak cíleně nevyhýbal:

*„Kamarád hlavu odvrací,
když u žida mne vidí.
Mám já se stydět, hlupáci?
– Jiní se stydí. –“¹⁶³*

---

¹⁶¹ O'SULLIVAN, Noël, *Fašismus*, Brno 1995, s. 9–10.

¹⁶² DYK Viktor, O Prahu, *Demokrat* XII. 47., 22. listopadu 1930. In: *O národní stát 1930–1931* J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 355.

¹⁶³ DYK Viktor, *Pohádky z naší vesnice*, Praha: F. Topič 1921, s. 154.

I když materiálu rozhodně není dostatek na to, abychom mohli konstatovat cokoli s určitostí, dá se říci, že vztah Viktora Dyka k Židům byl pragmatický a žádné výrazné emoce v něm nefigurovaly.

5.5 Hodnocení fašismu Viktorem Dykem

V předchozích podkapitolách jsme zjišťovali, jak se Dyk stavěl k principům, na kterých stojí fašismus. Nyní se přesuneme k tomu, co o něm přímo tvrdil, jak se k němu vyjadřoval a v čem viděl klady a zápory tohoto politického směru.

V roce 1922 vyšel v *Národních listech* článek *Rovní mezi rovnými*, ve kterém se Dyk mimo jiné vyjadřuje ke hnutí Červenobílých¹⁶⁴:

„Dále však budiž jasno, jak se věci mají s červenobílým fascismem [sic!]. Jíti do ulic nebyla rada, kterou jsem dával a kterou dávám. Bude-li však marné volání českého lidu po právu a spravedlnosti, skloní-li se státní orgány před terorem německým a budou-li se dožadovati respektu k zákonům pouze od nás Čechů, budeme ve vážném nebezpečí, že se opravdu vyvolá hnutí, jež nebude v naší moci ovládnout, hnutí, jež povede bůh ví kdo a bůh ví kam. Selže-li nacionalismus, postaví se „hypernacionalismus“. Ví bůh, že jej nevolám, ale nezavírám oči před znameními na nebi.“¹⁶⁵

Z této ukázky se zdá, že Viktor Dyk byl s hnutím v kontaktu a že se pokusil jej někam nasměrovat (*rada, kterou jsem dal a kterou dávám*). Tomu se asi nelze divit. Pro Dyka je to konečně skupina lidí, která se zabývá otázkou národa, klade ji na první místo a nebere ji jako již vyřešenou. Na druhou stranu Dyk varuje před vznikem radikálnějšího hnutí, které by nebylo možné kontrolovat. Z textu vyplývá, že hypernacionalismus není něco, o co by stál. Dokonce

---

¹⁶⁴ Klub Červenobílých byl volnou odnoží Československé národní demokracie. Červenobílí se rekrutovali z odborové organizace dané strany (tzv. národního dělnictva) a také ze studentských spolků právníků a mediků. Červenobílí měli asi 1300 členů, vydávali časopis *Výzva Červenobílých* a v jejich čele stáli pozdější čeští fašisté – Josef Kučera, dr. Jiří Branžovský, inženýr Zdeněk Zástěra a prof. František Mareš.

In: GREGOROVIC Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu*, Praha 1995, s. 19.

Od počátku své činnosti spolupracovali s Národním hnutím a s Československými fašisty. V roce 1926 se spojili v jednotnou politickou stranu – Národní obec fašistickou.

In: PEJČOCH Ivo, *Fašismus v českých zemích 1922–1945*, Praha 2011, s. 34.

¹⁶⁵ DYK Viktor, *Rovní mezi rovnými*, *Národní listy*, 1. listopadu 1922. In: *O národní stát 1919–1922*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1933, s. 465.

se této myšlenky obává, čehož si můžeme všimnout již výše v ukázkách, kde popisuje, dle jeho názoru, nacionalismus německý (*šovinismus*).

Lze si všimnout, že Viktor Dyk měl snahu fašistické hnutí obhajovat. V roce 1926 v jednom z článků napsal že „...i kdyby kdo dokázal, že prakse [sic!] fašismu je nebezpečná, ba přímo škodlivá, není tím vyvrácena sama idea.“¹⁶⁶ Fašismus stavěl do role bojovníka proti prvotnímu nebezpečí pro stát – komunismu (bolševismu) – a přisuzoval mu váhu protijedu.¹⁶⁷ Na druhou stranu jej nepřijímal bezvýhradně:

„Přiznáváje to vše (pozn. NV – kritika demokratů i horkokrevných převratníků), nevidím, v čem by to prospělo státu i demokracii, kdyby se národní demokracie z kterýchkoli důvodů postavila nepřátelsky vůči idej [sic!] fašismu. (...) Máme-li výtky proti fašistické praksi [sic!] – přiznávám se, že nejsou vesměs neoprávněny! – je právě na nás, abychom pracovali k jejímu zlepšení. Napodobí-li příliš vzor italský bez zřetele na zvláštní poměry republiky, dlužno, možno-li, působit k tomu, aby místo kopie byl tu originál. Je-li hnutí povrchním a neujasněným, třeba se přičinit o jeho prohloubení a cílovou jasnost.“¹⁶⁸

Vidíme, že ani po čtyřech letech se situace nezměnila a Dyk se stále snažil dělat prostředníka demokratickým stranám a fašistickému hnutí, snažil se o jistou „kultivaci“ fašismu. Uvědomoval si však, že fašistická idea není slučitelná s demokratickým režimem. A právě tuto skutečnost doufal eliminovat. Tak by ale fašismus přestal být fašismem, což si však Viktor Dyk neuvědomoval, protože žil v době, kdy se fašistická uskupení teprve formovala. Proto se také zamýšlel a v článku *Demokratická a nedemokratická anarchie* srovnával tyto dvě formy politického zřízení:

„Nejsme takovými nadšenci pro dnešní demokracii, jak se jeví v politickém našem životě, jako na př. předseda dnešní vlády. A nebudeme s ním soutěžit v hymnách na náš parlamentarism [sic!]. Jsme si velmi dobře toho vědomi, že lze obojí, i náš parlamentarism [sic!] i naši demokracii podrobit ostré, ale spravedlivé kritice. Zajisté že není demokracie zárukou proti vykořisťování a může znamenat chaos a anarchii. Jenomže – přiznáváme-li

---

¹⁶⁶ DYK Viktor, K otázce fašismu, *Samostatnost XXI.* 20., 13. května 1926. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 128.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ DYK Viktor, K otázce fašismu, *Samostatnost XXI.* 20., 13. května 1926. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 129.

*právo ku kritice každé demokracie – díváme se také kriticky na fašism [sic!]. A připouštíme-li možnost **demokratické anarchie**, netajíme také možnosti, že by mohl fašism [sic!] přivoditi **anarchii nedemokratickou**. (...) Neříkám, že by byla příjemná demokratická anarchie, ale anarchie nedemokratická mohla by být ještě horší a není-li třeba vůči demokratickým řádům být nadšencem, netřeba také být naprostým pesimistou. Přebrot je ovšem rychlejší než piplavá a málo vděčná práce, aby demokratická anarchie, zůstávajíc demokratickou, anarchii být přestala. Ale je-li přebrot rychlejší, je také nebezpečnější!*¹⁶⁹

Lze si tedy všimnout, že Dykovi nebezpečí fašismu neunikalo. Otázkou je, do jaké míry se snažil si jej nepřipouštět.

Rok 1926 byl důležitý ještě z jednoho pohledu. Rozpoutal se totiž proces, který vešel v povědomost jako Gajdova aféra. Radola Gajda, v té době náčelník hlavního štábu československé armády a pozdější fašistický vůdce, byl obviněn ze špionáže ve prospěch SSSR, což bylo vzhledem k jeho politickému profilu značně absurdní. Další podezření se týkalo jeho údajného chystání pravicového vojenského převratu během Vsesokolského sletu v červenci 1926, což se ale také nikdy neprokázalo. Masaryk byl pobouřen rozhodnutím komise ministerstva národní obrany o Gajdově nevině a vadilo mu, že generál nebyl souzen a mohl dále používat uniformu, proto dále trval na Gajdově degradaci. Důsledkem bylo, že byl Gajda 14. srpna 1926 superarbitrován a velmi záhy na to se stal vůdcem Národní obce fašistické.¹⁷⁰

Toto nemohl Viktor Dyk nechat bez odezvy. Během druhé poloviny roku 1926 vycházelo v Národních listech několik jeho článků o tom, že proces byl veden nespravedlivě a že žádá, aby byly odtajněny dokumenty, na základě kterých bylo rozhodnuto o Gajdově vině. V *Národních listech* vyšel 7. ledna 1927 článek s názvem *Fašismus proti Gajdovi?*, ve kterém kritizuje Národní obec fašistickou za její rozhodnutí zvolit Gajdu svým vůdcem, protože to právě stavělo Gajdu znovu do negativního světla. Na druhou stranu se zdá jako zveličující Dykovo tvrzení, že do této situace byl Gajda vmanipulován. Proč za Gajdu Dyk takto bojoval?

„Není mi lhostejno, bude-li gen. Gajda ubit. S ním bude ubita kapitola našeho osvobození. Není mi lhostejno, bude-li ubit po Gajdovi fašism [sic!]. S ním bude kompromitována

---

¹⁶⁹ DYK Viktor, Demokratická a nedemokratická anarchie, *Demokrat* IX. 50., 10. prosince 1927. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 532–534.

¹⁷⁰ PEJČOCH Ivo, *Fašismus v českých zemích*, Praha 2011, s. 53–54.

*myšlenka národní. Tím bude zeslaben ne pouze fašism [sic!], nýbrž všichni, kdož jsou si vědomi nutnosti, aby národní myšlenka byla vzkříšena jako aktuální program.*¹⁷¹

V roce 1927, kdy se Národní obec fašistická stala politickou stranou, si Dyk začal uvědomovat, že by mohla tvořit konkurenci jeho Národní demokracii, což komentuje slovy:

*„Zde čeká naši organizaci úkol, bez nepřátelství proti fašismu, bez vášně a bez stranické nedůtklivosti objasnit lidem dobré vůle, že posilovat fašism [sic!] **na úkor národní demokracie** byla by **největší možná politická zvrácenost.**“¹⁷²*

Tady si můžeme všimnout změny rámce. Pokud šlo pouze o ideu nebo o vytváření nepolitických organizací, byl Dyk víceméně pro. Když však došlo na politický boj, jeho postoj se začal měnit. To můžeme vidět i v tom, jak komentuje účast Ligy proti vázaným kandidátním listinám (dále jen Liga) v parlamentních volbách roku 1929:

*„**My nemůžeme a nesmíme se starat o to, aby dosáhla Liga čísla na naše útraty, ať si je shání tam, kde by mohla a měla je sháněti.**“¹⁷³*

Proti Lize se stavěl negativně i kvůli tomu, že jejím jediným programem byla negace vázaných kandidátních listin. V důsledku toho brala hlasy Národní demokracii, a ne Československé straně národně socialistické, jak si Dyk přál. Navíc ještě proti Národní demokracii vedla negativní kampaň (ve snaze získat hlasy jejích voličů) a trefovala se i do samotného Dyka a Kramáře, snažila se je *vzbudit*, což se Dykovi krajně přičilo.¹⁷⁴

A konečně se dostáváme k otázce dvou článků publikovaných v časopise Vlajka. Jeden byl publikován hned v prvním čísle (r. 1928) a druhý v roce 1931. Je třeba si uvědomit, že

---

¹⁷¹ DYK Viktor, Fašismus proti Gajdovi?, *Národní listy*, 7. ledna 1927 večer. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 277.

¹⁷² DYK Viktor, Samostatné fašistické kandidátky?, *Demokrat* IX. 28.–29., 25. června 1927. In: *O národní stát 1925–1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 416.

¹⁷³ DYK Viktor, Slovo o „Lize“, *Demokrat* XI. 43., 19. října 1929. In: *O národní stát 1929*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 304.

¹⁷⁴ Tamtéž.

v souvislosti s Dykovou publicistickou činností jsou dva články pouhá marginálie, oba však mají svým způsobem ikonickou hodnotu; první článek otevírá vlajkařskou publicistickou činnost a druhý je posledním článkem, který Dyk v životě napsal. Na druhou stranu, vlajkařské hnutí bylo neskryvaně fašistické a Dyk o tom nepochybně věděl. Jakou měl tedy motivaci v této tiskovině publikovat? Abychom se pokusili odpovědět na tuto otázku, měli bychom uvést, že oba články se týkají výhradně nacionalismu. Ve článku *Dva dotazy*, srovnává situaci tehdejší mládeže a doby, kdy on sám byl mladý. Lehce jim vyčítá přílišné uctívání kultu síly, ale věří, že veškerá negativita bude časem překonána. Zbylá část článku je věnována budoucnosti českého nacionalismu, ve kterém vidí nezbytnou podmínku národní existence.¹⁷⁵ Druhý článek opět bilancuje, zda je v českých zemích dostatek nacionalismu či nikoliv. Odpověď je podle Dyka jednoznačná: „...dostatek nacionalismu nemáme. Aspoň toho nacionalismu, který vytrvává a svou vytrvalostí dovede vítězit.“¹⁷⁶ Každopádně tu lze jasně vidět, proč Viktor Dyk do Vlajky přispíval. Evidentně se snažil svůj bytostný zájem o národ sdělit tomu, kdo jej bude ochotně a nadšeně poslouchat.

Poslední článek nezůstal bez odezvy. Těsně po Dykově smrti publikoval ve Vlajce Jan Vrzalík svůj článek, ve kterém mimo jiné napsal, že se s Dykem těsně před jeho odjezdem na Jadran sešel v kavárně Slavie a zde mu Dyk řekl: „*Vy z Vlajky se držte. Sleduji vaše počínání, děláte to dobře, ale neměli byste se ukvapovat. Konečně i to je dobré. Máte odvahu, nadšení a víru. Vydržíte-li, musíte vyhrát, neboť jste mladí. Naší generaci otrávil život realismus. Vy nejste ještě otráveni a jistě mnoho dokážete.*“¹⁷⁷ Ačkoliv Jan Vrzalík není důvěryhodnou osobou a mohl se pouze chtít přiživit na vzniklé situaci, stejně jako Jakub Jiras¹⁷⁸ si nemyslíme, že by si tohle vymyslel. Protože pokud vycházíme z toho, co jsme si výše přečetli, nic, co je uvedeno ve výpovědi, není proti Dykovu přesvědčení. Mohl předpokládat, že Vlajka se postupně vybouří a stane se z ní pouze slušná organizace obhajující národní zájmy. Jak v několika situacích Dyk prokázal relativně správný odhad, v tomto se značně přepočítal.

---

¹⁷⁵ DYK Viktor, *Dva dotazy*, *Vlajka* I. 1., leden 1928. In: *O národní stát 1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha: 1938, s. 33.

¹⁷⁶ DYK Viktor, *Přebytek nebo nedostatek?*, *Vlajka*, roč. 3., č. 1., s. 5.

¹⁷⁷ VRZALÍK Jan, *Přední úderník mrtev*, *Vlajka*, roč. 3., č. 2., s. 2.

¹⁷⁸ JIRAS Jakub, *Viktor Dyk a fašistická organizace Vlajka*, nepublikovaná seminární práce, Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Univerzity Karlovy, 2014/2015, s. 11. (rukopis poskytnutý PhDr. Petrem Kourou, Ph.D. se souhlasem autora).

5.6 Závěrečné bilancování Dykova vztahu k fašismu

Jako základní pilíře fašismu jsme si stanovili, a z Dykových vyjádření podrobněji rozebrali, převážně pilíře národ, vůdce a stát. Z našeho výzkumu vychází, že co se týče národa, není o čem pochybovat, Dyk byl přesvědčený integrální nacionalista. Jednu podmínku tedy splnil. Na druhou stranu, co se týče vůdce a totalitního státu, tam jsme kladný vztah nezjistili. Ačkoliv Dyk nebyl s prvorepublikovou demokracií a možná ani s demokracií jako takovou plně spokojen, nikdy neuvažoval o tom, že by ji měl nahradit totalitarismus. Spíše se snažil o to, aby byla tato demokracie „demokratičtější“. Také se často stavěl proti Masarykovi, a to nejen kvůli jeho osobním antipatiím, ale i kvůli Masarykovu přílišnému vlivu na českou politickou scénu. Prezident Masaryk měl nepochybně v politice výjimečné postavení, což je podloženo i výjimkou ze zákona o volbě prezidenta. To, že proti němu Dyk vystupoval, můžeme částečně vnímat i jako negativní postoj k přílišné autoritě, a tím i jako zpochybnění principu vůdcovství.

Rádi bychom se více zabývali otázkou, jakou roli hrají ve fašismu emoce. Tato ale dle našeho názoru není zatím uspokojivě zodpovězena. Nesporné je ale to, že vypjaté emoce k fašismu rozhodně patří. Viktor Dyk byl velmi emotivním člověkem, což můžeme pozorovat hlavně v tom, s jakým zanícením mluvil o problematice národa, která se dostala až na samý kořen jeho bytosti, jak sám tvrdil. Na druhou stranu nemůžeme tvrdit, že protože je člověk výrazně emotivní a je nacionalista, je automaticky fašista, to je nonsens. Ačkoliv byl Dyk sensitivní, nebylo to tak, že by jej jeho emoce ovládaly a on je nedokázal kontrolovat. Byl totiž i nesmírně inteligentní a vzdělaný člověk. Jak víme, fašistické hnutí bylo vše, jen ne racionální nebo intelektuální hnutí.

V této chvíli se dostáváme, dle našeho názoru, k jedné z nejpodstatnějších otázek našeho rozboru. Už v roce 1922 začala vznikat první fašistická hnutí. Viktor Dyk zemřel v roce 1931. Měl tedy cca 8 let na to, aby do nějakého takového sdružení vstoupil, ale neudělal to. Kdyby byl přesvědčeným fašistou, rozhodně by neváhal. Nemůžeme však tvrdit, že s fašisty nesympatizoval, to bychom lhali. Musíme si také uvědomit, že Dyk už nezjistil, jaké byly následky fašismu a jakou tvář dostal český fašismus během druhé republiky. Troufáme si tvrdit, že Dyk by za žádných okolností s Němci nekolaboroval a s takovou podobou, kterou fašismus v této době získal, by rozhodně nesouhlasil.

6 Závěr

Tato diplomová práce se zabývala vztahem Viktora Dyka k fašismu. Abychom tento vztah mohli zkoumat, bylo třeba si v teoretické části vymezit, co si představujeme pod pojmem fašismus a dále definovat dílčí prvky, které jsou z hlediska fašistické ideologie nosné. Takto jsme si vymezili motiv vůdce, totalitního státu a nacionalismu. Zároveň jsme ale definovali další principy (emoce, antiracionalismus, boj), které jsme v následné analýze zapracovali do tří výše zmíněných nejvýraznějších motivů, protože se částečně překrývaly a postrádalo by smysl je analyzovat samostatně.

Pro to, aby bylo možné analýzu provést, bylo potřeba také zjistit, jaký byl život Viktora Dyka, co jej ovlivňovalo a jaký názor na svět si utvořil. Toho bylo dosaženo především díky studiu jeho vzpomínek, básní a později publicistických článků.

V rámci analytické části je zpracován rozbor postoje Viktora Dyka k jednotlivým principům, které byly definovány v teoretické části. Podle toho jsou kapitoly nazvány *Integrální nacionalismus*, *Stát* a *Vůdce*. Podkapitolu *Integrální nacionalismus* jsme zvolili jako první a výchozí, a to vzhledem k tomu, že idea nacionalismu je pro uvažování Viktora Dyka určující. I proto zabírá nejvýraznější prostor. V rámci této podkapitoly jsme vytyčili několik bodů, ze kterých Dykův nacionalismus čerpá a ty jsme následně podrobněji zkoumali. Zjistili jsme, že nejvýraznějším motivem, který Dyk akcentoval celý život, je negativní postoj vůči Němcům, kteří, podle Dyka, působí Čechům jen samá příkoří. Zaznamenali jsme také aspekt, v rámci kterého si Dyk doslova protirečil. Sice opěvoval národ a národní myšlenku, když však došlo na to, kdo že vlastně je ten skutečný národ, nešetřil kritikou. Povaha českého národa – taková, jakou ji popisoval – mu nebyla sympatická. Nejen proto jsme zhodnotili Dykův nacionalismus jako iracionální. Vypjatost emocí, s jakou problém národa Dyk prožíval, mnohdy zastínila jeho úsudek.

V podkapitole *Stát* jsme se věnovali Dykovu názoru na demokracii, parlamentarismus, důležitosti státu a otázce hranic. Jak jsme psali výše, pro Dyka je primární nacionální otázka, proto jsme se ani v této kapitole nemohli konceptu národa vyhnout. Dyk vidí ideální stát jako národně homogenní, tím pádem z něj vylučuje německou a maďarskou menšinu. Nečekaným zjištěním bylo, že komunisty považuje za ještě větší hrozbu pro stát než Němce, proti kterým se vyslovoval celý život. Otázka židovské menšiny také vychází z konceptu národa – pokud se

při sčítání lidu přihlásí k české národnosti, nemá s Židy problém, pokud k německé, vnímá je jako nebezpečí pro stát. S fašistickou ideologií se shoduje v tom, že stát je důležitější než jednotlivec. Na druhou stranu ale celý život vystupoval jako obránce demokracie a snažil se svými podněty apelovat na to, aby se demokracie stala, jak říká, „opravdovější“. Jak je známo, demokracie se s fašistickou ideologií vylučuje, proto musíme konstatovat, že zde nenacházíme shodu.

V podkapitole *Vůdce* jsme se podrobněji zaměřili na vztah Viktora Dyka s Tomášem Garrigueem Masarykem. Prezident Masaryk měl v Československé republice velmi význačné a ze zákona výjimečné postavení. Proto jsme se zaměřili na Dykův vztah k němu jako k autoritě a na to, jak nedotknutelnou autoritu prezidenta vnímal. Dále byl analyzován Dykův názor na autoritativního vůdce Vladimira Iljiče Lenina. V jednom z článků identifikoval Lenina vedle Mussoliniho jakožto přímé ohrožení demokracie. Zjistili jsme, že Dyk se k principu autoritativního vůdce staví negativně, a v tomto směru se tak od fašistické ideologie odvrací.

Závěrem bychom měli uvést, že Dyk se o fašismu vyjadřoval jako o protipólu demokracie a jako takový jej nevnímal jako variantu státního zřízení. V čem tedy s fašisty sympatizoval? Především to bylo jejich zaujetí pro myšlenku národa, také jejich mladická energie a silně vypjaté postoje. Fašisté brali Dyka jako svoji mravní záštitu, tato pozice mu také určitě nebyla proti mysli – ze studia jeho vzpomínek a dalších materiálů jsme vyrozuměli, že byl rád slyšen.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

7.1 Literatura

- BOROVIČKA Michael, BĚLINA Pavel, KAŠE Jiří, KUČERA Jan P., *Velké dějiny země Koruny české*, díl XII.b, Praha: Paseka 2013.
- EATWELL Roger. *Fascism. A history*. London: Vintage 1996.
- GREGOROVIČ Miroslav. *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1995.
- GRIFFIN Roger. *The Nature of Fascism*. New York: Routledge 1993.
- HAJŠMAN Jan. *Viktor Dyk v domácím odboji*. Praha: Legie, orgán Nezávislé jednoty čsl. Legionářů a Kruhu jejích přátel 1931.
- HENDL Jan. *Úvod do kvalitativní metodologie*. Praha: Karolinum 1997.
- HEYWOOD Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia 2005.
- HROCH Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2009.
- JELÍNEK Hanuš. *Viktor Dyk*. Praha: Česká akademie věd a umění 1932.
- JIRAS Jakub. *Viktor Dyk a fašistická organizace Vlajka*. Nepublikovaná seminární práce. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Univerzity Karlovy, 2014/2015.
- KAUTMAN František. *Naděje a úskalí českého nacionalismu. Viktor Dyk v českém politickém životě*. Praha: Česká expedice 1992.
- MED Jaroslav. *Viktor Dyk*. Praha: Melantrich 1988.
- MILLER David. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal 2000.
- NAKONEČNÝ Milan. *Český fašismus*. Praha: Vodnář 2006.
- NOLTE Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo 1999.
- NOVÁK Arne. *Viktor Dyk*. Praha: Fr. Borový 1936.
- O'SULLIVAN Noël. *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 1995.
- PAXTON Robert. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007.
- PEJČOCH Ivo. *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Praha: Academia 2011.
- ŘÍCHOVÁ Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál 2014.

- STORCHOVÁ Lucie a kol. (ed.). *Koncepty a dějiny – Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium 2014.
- TOMEŠ Josef. *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvoji reflexe češství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2014.
- VRZALÍK Jan. Přední úderník mrtev. *Vlajka*, roč. 3., č. 2., s. 2.

7.2 Zkoumané dílo Viktora Dyka

- DYK Viktor. *Anebo*. Praha: Fr. Borový 1918.
- DYK Viktor. *A porta inferi*. Praha: Grosman a Svoboda 1897.
- DYK Viktor. *Devátá vlna*. Česká Třebová: Fr. Lukavský 1931.
- DYK Viktor. *Lehké a těžké kroky – Anebo*. Praha: Fr. Borový 1938.
- DYK Viktor. Mělník. *Národní listy*, 5. 9. 1925.
- DYK Viktor. *Okno*. Praha, Na Královských Vinohradech: Ludvík Bradáč 1921.
- DYK Viktor. *O národní stát 1917–1919*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1932.
- DYK Viktor. *O národní stát 1919–1922*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1933.
- DYK Viktor. *O národní stát 1923–1925*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1933.
- DYK Viktor. *O národní stát 1925–1928*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1937.
- DYK Viktor. *O národní stát 1928*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1938.
- DYK Viktor. *O národní stát 1929*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1938.
- DYK Viktor. *O národní stát 1930–1931*. J. O. Novotný (ed.). Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1938.
- DYK Viktor. *Podél cesty*. Praha: Ot. Štorch-Marien 1922.
- DYK Viktor. *Pohádky z naší vesnice*. Praha: F. Topič 1921.
- DYK Viktor. *Poslední rok*. Praha, Na Královských Vinohradech: Ludvík Bradáč 1922.
- DYK Viktor. *Prosinec*. Praha: J. Otto 1906.

- DYK Viktor. Přebytek nebo nedostatek?. *Vlajka*, roč. 3., č. 1., s. 5.
- DYK Viktor. *Satiry a sarkasmy*. Praha: F. Topič 1924.
- DYK Viktor. *Síla života*. Praha: Moderní revue 1898.
- DYK Viktor. *Vzpomínky a komentáře*. Praha: Ladislav Kuncíř 1927.

7.3 Internetové zdroje

- DYK Viktor. *Hranice*. Nezařazená báseň. [online] Dostupné z: <https://cs.wikisource.org/wiki/Hranice>.
- Historie.cs. 2010. *Český fašismus*. iVysílání ČT. [online]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10150778447-historie-cs/210452801400037#t=22m03s>.
- CHARVÁT Jan. *Jak ospravedlnit český fašismus*. A2, 9. 4. 2008 [online]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2008/15/jak-ospravedlnit-cesky-fasismus>.
- JEŘÁBKOVÁ, Dominika a MENŠÍK, Jan. Za odmítnutí testů hrozí seniorům v domovech pokuta až tři miliony korun. *Novinky.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/za-odmitnuti-testu-hrozi-seniorum-v-domovech-pokuta-az-tri-miliony-korun-40341323?fbclid=IwAR3yJMiBpZ3tMO55TRTt7JmQLUAN1XyygoNBRA2r9twSZJtUio4GE98ynvA>.
- Poslanecká řeč Jakuba Michálka. Čtvrtek 18. února 2021. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/086schuz/s086010.htm?fbclid=IwAR17ZqEapE48H5JpUR-7yZESZ3ip9PKConZZUsSP0kI3s_dtWe06mG6G69o#r4.
- *Řeč poslance Viktora Dyka*. Poslanecká sněmovna NS RČS 1920–1925, 5. schůze, čtvrtek 10. června 1920. [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/005schuz/s005016.htm>.
- *Řeč poslance Viktora Dyka*. Poslanecká sněmovna NS RČS 1920–1925, 210. schůze, pátek 11. května 1923. [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/210schuz/s210003.htm>.
- *Řeč poslance Viktora Dyka*. Poslanecká sněmovna NS RČS 1920–1925, 336. schůze, sobota 21. března 1925. [online], Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/336schuz/s336004.htm>.

- VOLNÝ Lubomír. [Toto je FAŠISMUS...]. *Facebook* [online]. 6. listopadu 2020 18:19. Dostupné z:
<https://www.facebook.com/193203844428379/posts/1173067546441999/>.
- VOLNÝ Lubomír. [Toto je přesně ten korporátní fašismus...]. *Facebook* [online]. 4. února 2021 01:01. Dostupné z:
https://www.facebook.com/permalink.php?id=193203844428379&story_fbid=1235609173521169.

8 Seznam příloh

8.1 Příloha č. 1

Dva dotazy

Tážete se mne, jaké rozdíly vidím v generaci, s níž jsem rostl, a dnešní mladou generací. Tážete se mne, co soudím o výtce jednostranného, hluchého nacionalismu, která byla vznesena při mé padesátce kterýmsi socialistickým listem.

Pokusím se odpovědět. Avšak – pokud se prvního dotazu týče – jsem dosti na rozpacích. Co je to generace a lze ji charakterisovati tak přesně a určitě? Mění se podmínky, za kterých jednotlivé generace rostou, ale „nevystoupí člověk z podstaty své“. Vedle věcí, jež se mění, určité věci zůstávají. Ale nutno ovšem přiznati, že podmínky, za kterých rostla má generace, podstatně se lišily od podmínek růstu dnešní.

Na politické a národní zklamání, za něhož rostla generace naše, [odpovídáno] různě: jedni zaměnili útok pokrokářského aktivismu, „veselé bourání Rakouska“, bouráním daleko dokonalejším, skepsí vůči všem hodnotám a sebemučivou analysou; jiní propadli realistické ideologii, prohlubovali a navázali dle osvědčených receptů, sbírajíce síly a silečky, aby dokazovali naši slabost; třetí reklamovali práva individua proti kolektivu ať společenskému, ať národnímu, a nechyběl ani čtvrtý typ, typ hlasatelů radostí života vůči sebemučivým skeptikům a nacionalismu vůči těm, kdož „kladli dobro lidské nad dobro národní“. Ale ovšem byly také přechody a kombinace. V celku možno říci, že naše generace byla mnohem více knižní, nežli dnešní. Ale své knižní předlohy uváděla v život, své bludy žila poctivě a umírala za ně, rigorosní k lidem a idejím, ale také vůči sama sobě. Konec konců ukázalo se, že není propastí ani mezi hlasateli individualismu ani obhájci idejí kolektivních; že není propastí mezi dekadencí a věrozvěsty lidského a národního aktivismu; a realismu podařilo se sice přivésti značnou část této mládeže k „positivní práci“ v Rakousku a na jeho základně, ale nepodařilo se odpor proti „veliké politice“ uplatnit v dobách mimořádných. Ba ironií osudu byli to na př. největší popírači idejí státoprávních, kteří jimi byli nuceni operovati za světové války.

Generace přítomná rostla za dojmů a předpokladů jiných. Prožila dětství válečné a jinošství v prvním desetiletí republiky. Válka, veliký mezník, porušila tradiční souvislost. Generace naše, potírajíc mnohdy generace předešlé, přece dobře znala ty, které potírala; čerpala, ani sama si toho neuvědomujíc, z nich. Nevyčerpala snad všeho, co mohla vyčerpát; otevírajíc prudce okna do všech stran světa, byla ochotna podcenit, co bylo doma. Ale znala to. I ti, které popíráme, žijí v nás.

V dobrém i špatném slova smyslu je dnešní generace dědicem světové války. V dobrém, poněvadž zažila, co generace před ní nepoznaly. Vzkříšení naší samostatnosti odehrálo se před jejíma mladýma očima. Ale válka přinesla také své poruchy; generace dnešní z války naučila se kultu fyzické síly. Chybovala-li generace naše tím, že kult ducha zabíjel v ní mnohdy tělo, zabíjí namnoze dnes kult těla ducha. Ale jako čas napravil bludy a omyly naší generace, nepochybuji, že také v dnešní nastane přirozená kompensace a vyrovnání jednostranností. Také jistý mravní rozvrat, zaviněný válkou, je na úkor zdravému vývoji; pokládá se za přípustné mnohé, zač bychom my se hanbili nebo čím bychom byli trpěli.

[Od dob našich změnil se poměr v tom, že za dob našich poměrně nečetná menšina v inteligenci bojovala za ideu národní proti velké nacionální většině. Dnes do nedávna bylo tomu naopak: národně uvědomělá menšina bojovala proti většině.] Tento přesun je ovšem na dlouho neudržitelný a vše vrátí se do normálních kolejí v normálnějších dobách. Přecházejete tím k druhému dotazu, míním, že nemusíme se báti výtky hluchého, prázdného nacionalismu; přineslo-li u nás co plody, byl to nacionalismus; zachránilo-li nás co za světové války, byl to nacionalismus a slovanská myšlenka. Nacionalismus je pro nás věc tak samozřejmá, že je zbytečno o tom se šířit. Jsme národ geograficky, politicky a kulturně ohrožený, což může popírat pouze slepec nebo člověk zlé vůle. Jsouce ohroženi, musíme hledat vše, co národy udržuje. Je iluze snít o trvalém míru v střední Evropě v tom směru, že by trval status quo. Mohou se změnit formy boje o střední Evropu, ale boj zůstane, i když jej nazveme pouhou soutěží. Je na nás, abychom v této soutěži byli [silnější i silnější politicky, silnější hospodářsky, silnější kulturně.] Převaha jen a jen inteligence není ještě převahou, běží-li o rozvratnou inteligenci. Připomínat to vše je mrzutá časem povinnost, ale je to povinnost; charakter, mravní síla a vědomí národní udržuje národ.

Jinak u nás nacionalism neoperoval čínskou zdí, nebyl a nesmí být líný a bahnitý. Nesmí také znamenat oslavu národních vad. Nacionalism nevyklučuje kritiky, předpokládá naopak schopnost rozeznávání mezi dobrým a zlým; ale kritika musí cílit k mravnímu posílení, nikoliv k mravnímu poklesu národa!

Vlajka I. 1., leden 1928

Citováno dle: DYK Viktor, *O národní stát 1928*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1937, s. 33–35.

8.2 Příloha č. 2

Přebytek nebo nedostatek?

Tot' otázka, kterou by si měl předložit každý vážný člověk v republice; je u nás přebytek, či nedostatek nacionalismu? Přemíra nacionalismu může znamenat vážnou chorobu národního organismu; vede národ do imperialistických dobrodružství a k víře, že všechen ostatní svět je tu jen k tomu, aby sloužil. Ale ještě vážnější chorobou může býti nedostatek nacionalismu. Ochromení ideí a zájmů soustředivých znamená uvolnění odstředivých myšlenek a zájmů, přílišná ochota přijímat poučení odjinud vede k snadným úspěchům [demoralizující] cizí propagandy. Trvám, že přes relativní a nepopíratelné zlepšení nacionalismu, dostatek nacionalismu nemáme. Aspoň toho nacionalismu, který vytrvá a svou vytrvalostí dovede vítěziti. V chvíli, kdy se zdálo, že je tomu jinak, napsal jsem, že nacionalismus nemůže znamenat řadu výbuchů, mezi nimiž není nic, nýbrž že musí znamenat kontinuitu usilování a práce. Bylo to v chvíli, kdy Prahu rozvířila otázka německých filmů.

Otažme se dnes, co je s touto otázkou. Německé filmy rozbujely se po Praze více než kdykoliv jindy a jsou to namnoze německé propagační filmy. Po bouři je klid. Naše obecenstvo snáší tuto německou záplavu ochotně, nebo aspoň mlčky. Tot' film, ale jak je tomu v jiných oblastech? Nedávno byla otištěna data o německých překladech; jsou zahanbující. A nejhorší přitom je, že importované německé zboží není pouze špatné zboží, ale mate českého čtenáře, suggeruje mu nepravdivý a zvrácený názor na věci, znamená nebezpečí i svod. Podívejme se do divadla: jak je tomu tam?

Je to směšné mluvit o přemíře nacionalismu, o šovinismu. Jsme až příliš daleko toho, být šovény. Jsem bohužel přesvědčen, že i lidé, namnoze za nacionalisty pokládání, podléhají více než třeba německému duchu, německému vkusu a řekněme si to přímo: německé propagandě. Poukázal jsem nedávno, jak v pozvání k mezinárodnímu sjezdu krčí se státní řeč za němčinou; zrovna dnes čtu, že věstník ministerstva sociální péče „Sociální revue“ bude „na přání interesentů“ vycházet v německém vydání, najde-li se dostatek odběratelů. O to se nestarejme, po té stránce Němci budou na místě. Byl-li ostatně nutný důkaz, jak mnohem silnější je národní cítění německé, než naše, byl proveden v otázce „anšlusu“. Zatím, co mnozí páni u nás viděli v něm bezmála vymoženost, poněvadž pro sebe viděli v připojení se k německému bloku prospěch, na německé straně i ti, kdož jsou nesporně ohroženi „anšlusem“, vítali jej s málo tajenou škodolibostí, domnívajíce se, že znamená naši pohromu a německé vítězství.

To není zdravý stav. Podléhající jazykově, kulturně i hospodářsky náporu německému, který se jeví systematickým a promyšleným, o nadbytku nacionalismu nemáme práva mluvit. Není

ho nadmíru, není ho ani tolik, kolik by ho k zabezpečení národa a státu mělo být. Trpíme jeho nedostatkem, neboť u nás nacionalismus není ani systematický a promyšlený, ale až dosud bohužel je více méně pouhou náladou.

Vlajka III. 1., květen 1931

Citováno dle: DYK Viktor, *O národní stát 1930–1931*, J. O. Novotný (ed.), Praha 1938, s. 538–540.